Улан харагшан Тахяа жэлдэ Ямаан ябахаммай болтогой!

Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

Бүгэдэ арадай газетэ

1921 оной декабрийн 21-нээ гарана

1993 ФЕВРАЛЬ 20
Үбэлэй адаг нарын 29
СУББОТО
Гарагай 7
№ 34 (18648)
газетын сэн: захилай—50 мүн., Хэлсээтэ сэн

АРАДАЙ НАЙНДЭРӨӨР!

...арын—Сагаалганай найндэр Буряад ...эртэ урда сагнаа тэмдэглэгдэдэг бай...рын литэр шэнэ жэлэй эхин хадаа ...ные, шэнэ найдалай, шэнэ ажамидалные нүлдэлдэг. Тиимэнээ арадай ...нуудые олон жэлэй туршада нүнсохо ...ролдсошье, энэ найндэр зоной зүрхэ бүхоор нүүрижаһан гэндаа.

...ой урда тэр Сагаалган арадай найр...улитаар мэдэрэгдээ нэн. Энэмнай ...публикын олонхи хүн зоной панал ...нэн ушар бэшэ, харин ажахы эрэ...шалта хаба, духэригүүдтэй тудал...Энэ хүнэ сагта ажахын нэгэ дүхэ...бан шатыг..., нүгоодэнь эхилнэ. Иланганя бүхы ...гай-түшэг тулгуури болохо газар ...дэ хүсилгэтэнүүд эли болодог. Үбэ...лга түгсежэ, сагаан эдэсэн элбэгжэ...хала гэбэл, хабарай тарилгада эрэ...дхэл эхилжэ, ерээдүйн ургасын үн...табигдана. Удэшэжэ байгаа жэлнай ...ундэ байгаа гэжэ голкоролтойгоор ...рюбли. Бүхы арад түмэн тэсэшэгүй ...лондо дарагдаһан гэндаа. Худосгэй ...нгала ядаралта байдалтай. Олонхи ...Удаа байдалай эрид доройтолго най...мэнэй найжарха байданда нэжэг түр...шье эмнитэ мордоод, гээгдэлнээ. ...далнаа бүгэдэ нинтын ажана түгэс ...сата хүрэжэ ошохын аргагүй гэжэ ...лгоно. Шэлэжэ абаһан реформонуу...ашье, хүшэршье. Бусад дэлхэйдэ заншалта болоһон ажаһуудалай гуримые шэнээр шудалха баатай бологдоно.

Хэмжээгээрээ, хэрэгэгы шэрүүн байлгаараа урдань үзэгдөөгүй политическэ, социально-экономическа туршалга—тэрэ тоодо, худоо ажахые хүсоор хамтаруулга болон үмсын зоорние нинтэлэлгэ, труд-армнуудые эмхидхэлгэ болон арадуудые сүлэлгэ, национальна соёл һандаруулга болон хэлэнүүдые, ёно заншалнуудые мартуулга гэхэ мэтэ ороно—энэ туршалга заха хизаргүй байха аргагүй байгаа. Орон доторай хубилалтануудые хэхэ шухала болоод байһан гээшэ. Тиин имагтал эдэ реформонуудые зорюута һаатуулжа, удаань гансата нэгэ доро эхилһэнэй эсэстэ гүнзэгы, бүгэдэ нинтын кризис һүжэршоо. Гэбэшье арадай ажамидарал, һанал хүсэл бүхые зохихо һуурилгань табиха байха. Бүхы Россин арадуудтай хамта бидэ дэлхэйн соёл болбосоролой оршондо бусажа, нинтын сан баялигта оонэдынгоошье дабтагдашагүй ёно заншалнуудые оруулнабди.

Хэды нэһатай байбашье, Сагаалганай ерэхэдэ, хүн бүхэндэ нэгэ нэһан, нэмэдэг гэжэ арадай дунда хэлсэдэг. Нэһанай нэмэхэдэ, бэлигүүн бодолшье нэмэдэг. Имагтал арадаймнай бэлигүүн бодолынь бэрхэшээлнүүд эсэргүй мүнхэ байхагүй гэһэн найдал түрүүлнэ. Реформын зам дээрэ зайлашагүйгөөр ушардаг гансашье һаад түбэгүүдые бэшэ, харин һайншье үрэ дүнгүүдые ойлгожо мэдэрхын тула саг хэрэгтэй. Тон түрүүн зохёон байгуулхы ажалаа дэлгэрүүлэн, доройтолгоһоо гараха замаа суг хамта бэдэржэ олохобди. Шэнэшье жэлдэ манай республикада арадай ёно заншалнуудые гүйсэд хүндэлжэ, үндэһэ яһатанай хоорондо үгэсэ ойлголсолго, эб ёһоной нэгэдэл мандажа, манай хамтын хүсэлэл оролдолгонууд нинтын аша туһада шэглүүлэгдэхэ гэжэ найданабди.

Дорно зүгэй олон арадуудай баримталдаг һарын литээр шэнэ—Тахяа жэл гарахаяа байна. Буряад арадай һайн һайхан заншалаар энэ һаиндэрэй ерэхэдэ, хүн бүхэн дүтынгөө зондо, нүхэртөө, танилдаа, бүхы хүнүүдтэ үлэы дэмбэрэл, энхэ тайбаниие, энхэ элүүр, амар амгаланиие хүсэдэг гээшэ. Хүндэтэ айлшадтаа хандажа, үреэлэй нимэ үгэнүүдые хэлэдэг: гэртэтнай баяр баяслхалан оршог, үхибүүд, ашанар, зээнэртнай энхэ элүүр, жаргалтай үдэг, адуу малтнай олон болог, бүгэдые түгөөдэг тэнгэримнай хэтэдээ сэлмэг һаруул байжа, орон нютагтамнай эб найрамдал хэтэдээ мандаг!

Үнэн зүрхэнһөө хэлэгдэһэн юрын эдэ үгэнүүд Буряад орондэмнай ажаһуудаг болон эртэ урдымнай Сагаалганиие оонэдынгоо һаиндэр гэжэ тоолодог бүхы арад яһатанда абтасатай зохид байха гэжэ этигэхэ дуран хүрэнэ. Эдэ үреэлкүүд буряад, ород, татаар, украин—манай республикада ажаһуудаг бүхы арадуудай хэлэнүүд дээрэ соностог.

Энхэ элүүр, амар амгаланиие, эол жаргалые хүсэебди. Шэнэ жэлээр, Сагаалганаар!

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕТ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕТ.

Цырен-Ханда Дарибазарова

САГААН ҺАРА

...антай буряад зоной
...олоһоо заншал болгон,
...дэ үгтан баридаг
...һара, сагаан һара...
...һайхан үргэн талын
...сагаан сайан хүнжэл
...радаг сэлмэг арюун
...ара, сагаан һара...

Табан хушуун малай хэшэг
Табаг дүүрэн табин ерэдэг,
Тэбхэр жэлэй түрүү баян
Сагаан һара, сагаан һара...
Түрэл минии буряад арад
Түрүү ажалай эршэ татан,
Түргэн солгёон дуугаар үгтаа
Сагаан һараа, Сагаан һараа!

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ВЕРХОВНО СОВЕДТЭ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

Хүндэтэ Леонид Васильевич, Владимир Бизьяевич!

Арадай депутадуудай Эрхүүгэй областной Совет, Эрхүүгэй областиин захиргаан Һарын ябадал баримталдаг Дорно зүгэй литээр Шэнэ жэлэй ерэһые тэмдэглэдэг Сагаан һарын—Сагаалганай арадай һаиндэрөөр Танние, Буряад Республикын бүхы хүн зоние халуун сэдьхэлһээ амаршалнабди. Энэ хүшэр үедэ республикынтнай бүхы хүн зондо энхэ тайбаниие, үлзы дэмбэрэлые, Буряад Республикын бүхы арадуудай хоорондохи хани харилсаанай, үгээ ойлголсолгын улам тогтууритай бололгые, энхэ элүүрые, хубини болон гэр бүлын зол жаргалые хүсэнэбди.

Арадай депутадуудай Эрхүүгэй областной Соведэй Түрүүлэгшэ В. В. ИГНАТЕНКО.
Эрхүүгэй областиин захиргаанай гулваа Ю. А. НОЖИКОВ.

ЭРХИМ ХҮНДЭТЭ АХА, ДҮҮНЭР!

Нэһанаймнай үшөө нэгэ дүхэриг—Бишэн жэл түгэсэжэ, шэнэ—Тахяа жэл гаража байна. Сагай ябахатай сасуу, бүхы юумэн хубилжа, өөршэлэгдэжэ, Сансарын хүрдэ эгүүридэ мүнхэ эрьесээ үргэлжэлүүлнэн зангаараа.

Ажамидаралнаа сэнтэй юумэн юртэмсэ дэлхэйдэ үгы юм. Ажамидаралай агуу һүлдэ хүсыг мэдэржэ, амгалан мэндэ ажаһуунданда баясажа, бусадай ами нэһанда хүсэрхэн, булимтарангүйгөөр, бусадай аша туһые бодожо, оршолонгой нэшэсэн сээ өөнэдынгоошье доро дороо абарха, зоболонһоо хахасаха аргатай байхабди.

Хүшэр бэрхэшээлтэй үе саг хүрэжэ ерэнхэй. Имагтал тэсэбэритэй байжа, бусадые энхэрэн нигүүлсэжэ, ухаан бодолойнгоо хүсөөр орёо энэ сагые дабахабди. Эрхэнүүдээ адли тэгшээр эдлэжэ, үнэн зүбөөр ажаһуунанан ашаар эб найрамдал, энхэ тайбаниие мандуулан, нэрэ хүндэеэ дээрэ абажа ябаха уялгатайбди.

Саашанхи замайнгаа үнэн сэхэ байхын тула ажаһуудалаа арюун сэдьхэлтэйгээр, шэнээр бодомжолон сэгнэхэ уялгатайбди. Бусадай гасаган зоболонгые тоонгүй байхагүй, нигүүлсэхы сэдьхэл үүсхэхэ, аха зоние хүндэлхэ, эхэ зургаан зүйл хамаг амитанай аша туһада хүн бүхэн буруу ябадал тэбшэжэ, буян хуряаха, бэе бэеынгээ үгэ даажа, хулеэсэтэй байха ёнотойбди.

Имагтал эбэй ёноор нэгэдэжэ, амгалан тэнюунээр эрэгтэ оршоһоной ашаар биденэр бүгэдэ, манай булэнүүд, айл аймаг, хүршэнэр, Эхэ орон, бүхы хүн түрэлтэн, дайда дэлхэймнай абаралгын нанги замда гараха аргатай байха.

Тахяа жэлдэ та бүгэдэндэ зол жаргалан, амар баяслхаланиие хүсөөд, үнэн зүбые баримталжа, сэбэр арюун сэдьхэлтэй ябахыетнай юроонэб. Гаража байһан жэл хүн бүхэндэ энхэ тайбан, һаруул тунгалаг, үлзы дэмбэрэлтэй байха болтогой!

Абаралай гурбан эрдэни таанадые адислан үршөөжэ байг!

Россин Буддын шажантанай түбэй захиргаанай түрүүлэгшэ, Бандида хамба-лама ЖАМЬЯН.

ГҮРЭНЭЙ ШАНГУУД БАРЮУЛАГДАБА

...убликын 1992 ...шангуудые ба...р ёнолол Ми...ководэй заседа...соо үгэгэлдэр ...нарын найн...урдахана ин...дол үнэргэлэ...болоһонинь...

...арадуудай ха...

...тарай «Лотос» ансамблиин уран һайханай хүтэлбэрилэгшэ Дандар Жапович Бадлуевта, уран зохёолшо Цэрэн Раднаевич Галановта, уран зурааша-керамист Рэгзэма Цыденжаповна Жимбиевэда, Н. А. Бестужевай нэрэмжэтэ ород драмын театрай артистка Клавдия Тимофеевна Никулинада, Буряадай Гүрэнэй филармониин артист Владимир Александрович Цыренжаповта Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Владимир Бизьяевич Саганов удаан үргэлжэлһэн альга ташалган доро шангуудые барюулаад, хаҳуунаар амаршалһан, Сагаалганай үреэлнүүдые хэлэһэн байха юм.

Манай һониной коллективэй, ушнагшадайнгаа үмэнэһоо Гүрэнэй үндэр шан абагшадые мүн лэ халуунаар амаршалаад, амжалта, аза талаан үреэнэбди.

Сагаан һараар, хүндэтэ нүхэдүүд!

Манай корр.

Мүнөөдэрэй шухала асуудал

САГАЙНГАА ЭРИЛТЭДЭ ХАРЮУСАМААР...

1

Россин Федерацийн Эрдэм һуралсалай министерствын национальна һургуулиин институдай Буряадай филиалай байгуулагдаһаар 17 жэл болобо. Үнгэрһэн үе соо манай эрдэмтэдэй гараар бэшэгдэһэн 100 гаран эрдэмэй-методическа хүдэлмэри, ная гаран статьянууд хэблэгдээ. Тэдэнэй тоодо буряад, ород хэлэнүүдэй болон буряад литератураар һуралсалай 12 программа, 10 учебнигүүд, багшанарай хэрэглэхэ 28 методическа пособинууд, һурагшадай хэрэглэхэ 22 дидактическа материал болон харуулан ойлгуулха пособинууд оролсоно.

Ганса 1992 ондо хэблэгдэһэн хүдэлмэринүүдые нэрлэбэл, эдэ болоно: шэнэлэгдэһэн «Үзэглэл»; «Үзэглэл» үзэжэ байхадаа, хэрэглэхэ буряад 65 кубигууд; шэнээр зохёогдоһон прописьнууд (2 ном); буряад һургуулиин 3-дахи класста үзэгдэхэ шэнэлэгдэһэн буряад хэлэнэй учебник; буряад һургуулиин 5-дахи класста үзэгдэхэ заһагдаһан литературын учебник; ород һургуулиин 4-дахи класста үзэгдэхэ буряад хэлэнэй учебник; буряад һургуулиин багшанарай хэрэглэхэ изложениин суглуулбари; монгол угсаата арадай педагогикын һургаалнууд; ород һургуулида үзэгдэхэ буряад хэлэнэй программа (1—4 классууд) гэхэ мэтэ.

«Буряад республикын арадуудай хэлэнүүд тухай хуули» баталагдаһаар хахад жэл үнгэршэбэ. Тэрэниие бэелүүлхын тула республикадамнай эмхидхэлэй ехэ хүдэлмэри хэгдэхэ болоно. Гэбэшье тэрэ мүнөө дээрээ үшөөл дэлисэгүйгоор ябуулагдана гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Тус хуулиин 6-дахи бүлэгэй 21, 22, 23-дахи статьянууд, 7-дохи бүлэгэй 24, 25, 26, 27-дохи статьянууд манай филиалда сэхэ хабаатай гээшэ.

Дээрэ дурдагдаһан статьянуудай эрилтые бэелүүлхын тула манай филиалай эрдэмтэд нимэнүүд шэнжэлэлгэнүүдые хэжэ эхилэнхэй гэбэл: саадай нэһанай үхибүүдэй буряад аман хэлэлгэ хүргжоолгэ; түрэлхи литературын хэшээлнүүдтэ буряад арадай ёно заншалнуудые хэрэглэхэ арга боломжонууд; байгаалиие хамгаалха талаар буряад арадай ёно заншалнууд; һургуулиин үхибүүдые буддын шажанай түүхэтэй танилсуулга; гэр бүлэдөө үхибүүдые ажалда дүршэлтэйгөөр хүмүүжүүлгэ; түрэлхи хэлээ мэдэдэгүй үхибүүдые буряад хэлэндэ түргөөр һургаха арга боломжонууд гэхэ мэтэ.

Манай гүрэндэ боложо байгаа хубилалтанууд бултанда мэдээжэ. Тэдээнһээ боложо, һуралсалай бүхы программанууд шэнэлэгдэхэ ёнотой. Энэ харюусалгатай хүдэлмэридэ манай эрдэмтэд Б. Б. Батоев, Ш-Н. Р. Цыденжапов, С. Ц. Содномов, Д. Ц. Жанова эдэбхитэйгээр хабаадана.

2

Шэнээр зохёогдоһон программын проект соо нимэ темэнүүд оруулагдаа гэбэл: түрэл һайхан тоонто нютаг, хүн болохо багаһаа, табан хушуун мал, арадан аман зохёол, буряад арадай баялиг, арадай наадан, аба эжын алтан гургаал, эүүн зүгэй арадай аман зохёол, багаали гамнаха, хамгаалха—хүн бүхэнэй нангин уялга г. м.

Буряад хэлэнэй, литературын учебнигүүд—1-дэхинээ 11-дэхи класс хүрэтэр булта шахуу шэнээр зохёогдохо болсод байна.

Буряад һургуулида үзэгдэхэ шэнэ учебнигүүдые зохёохо хүдэлмэри республикын Эрдэм һуралсалай министерствын хүтэлбэри доро бэелүүлэгдэхэ байна. Мүнөөнэй эрилтэдэ алишье талаһаа харюусама учебнигүүдые зохёохо хэрэгтэ баян дүршэлтэй багшанарые, методистнуудые, уран зохёолшодые, эрдэмтэдые олоор хабаадуулхын тула нээмэл конкурс соносохо хэрэгтэй.

Республикадамнай, иланганя. Улаан-Удэдэ, аймагай түбүүдтэ ажаһуудаг түрэл хэлээ мэдэдэггүй үхибүүдые буряад хэлэндэнь һургажа эхилнээр 7—8 жэл үнгэрбэ. Үнгэрһэн найман жэлэй туршада түб хотын һурагша бүхэн буряад хэлээ гүйсэдоор ойлгожо абаа гэхын аргагүй. Тэрэнэй гол шалтагаанууд гэхэдэ, нэгэдэхээр, буряад хэлэнэй хэшээлнүүд расписани соо оруулагдахадаа 5—6-дахи хэшээлнүүдэй һүүлээр үнгэргэгдэдэг. Зарим үхибүүд хэшээлнээ тэрьелжэ ошоно.

Хоёрдохёор, һургуулинуудта буряад хэлэнэй кабинет ёнотоор эмхидхэгдэнэгүй. Гурбадахяар, олонхи һургуулинуудта дүршэл багатай багшанар ажаллана. Табадахяар, һуралсалай түсэбөөр недели соо буряад хэлээр оройдоо гурбадахи хэшээл, һуралсалай бүхэли жэл соо 105 хэшээл үнгэргэгдэнэ. Тиимэнээ багшанарай һанамжаар энэ бага саг соо түрэлхи хэлэндэ һайнаар һургажа болохогүй.

Зургаадахяар, нэгэдэхи класста һурахаяа ороһон үхибүүд буряад хэлээр ямаршье бэлэдхэлгүй ерэнэ. Долоодохёор, олонхи үхибүүдэй түрэлхид хэлээ мэдэхэшье һаа, гэртээ үхибүүдээрээ гү, али ашанараараа хоорэлдэнэгүй. Наймадахяар, хүүгэдэй саадуудта буряад хэлэ үзэлгын хүдэлмэри үргэноор ябуулагданагүй. Мүнөө арбаад саадуудта үсөөн үхибүүд буряад хэлээ шудална.

Һаяхан хүүгэдэй саадуудта буряад хэлэ заадаг багшанарай семинар түрүүшынхнээ үнгэргэгдөө. Тэдэнэр нимэнүүд дурадхалнуудые оруулаа: хүүгэдэй саадта ябадаг буряад үхибүүн бүхэниие түрэлхи хэлэндэнь һургаха; саад бүхэндэ буряад бүлэгүүдые эмхидхээд, тэндэнь буряад хэлэ мэдэхэ хүмүүжүүлэгшэдые оложо табиха.

Юундэб гэхэдэ, үхибүүд неделидээ хоёрхон лэ хэшээлдэ ябахадаа, буряад хэлээ һайнаар ойлгожо абанагүй. Харин үхибүүн үглөөгүүр саадай богоһо алхажа ороһоор буряад үгэнүүдые бүхэли үдэртөө шагнаха, хэлэхэдээ хэлэндэ түргөөр ороxо болоно ха юм.

Улаан-Удэ хотодо үхибүүдээ буряад хэлэндэнь һайнаар, гүнзэгыгоор һургаха дуратай түрэлхид (тэдэнэй дунда буряад бэшэ яһатаншье байха) яһала олон гэжэ һанагдана. Ушар тиимэнээ Улаан-Удэдэ хүүгэдэй буряад саад болон дунда һургуули бии болгохо асуудал хэдэн жэлэй саана табигдаһан аад, мүнөө болстор шиидхэгдэнэгүй.

Энээндэ Эрдэм һуралсалай министерство Улаан-Удэ хотын эрдэм һуралсалай управленин хоёр анхаралаа табижа, шиидхэхэ байха гэжэ найданабди.

Түрэлхи хэлэ, бэшэгтэй, угайнгаа соёл, түүхэтэй ёно заншалнуудтай мүнөө сагайнгаа эдир үетэнние танилсуулжа байдаг хүдөө нютагуудай болон һуурин, хотонуудай багшанарые гаража байһан Уһан харагшан Тахяа жэлээр халуунаар амаршалнаб.

Д. ОШОРОВ.
Россин Федерацийн Эрдэм һуралсалай министерствын национальна һургуулиин институдай Буряадай филиалые даагша.

УНШАГТЫ ТАНИЛСАГТЫ

2-дохи нюурта. М. Намжилов: «Тахяашад».

Д. Дондоков: «Сагаан эдэгээр үгтаха гэбэлтнай...»

Ц. Будажанаева: «Ороо-һо ороһоор түүбэрилэнгүй...»

Д. Доржиева: «Наян хоёрдохёо сагаалба».

3-дахи нюурта. Гарагай долооной үдэр гаража байдаг заншалта «Толи».

4-дэхи нюурта. Манай хоорэлдөөн. Б-М. Жигжитов: «Талаан хэшэгтэй байһай».

Сэсэн Сэнгэ: «Зүүдэншье нэн гэлэй...»

Д. Дэгдэрэй: «Сагаалганаар уулзуужабди»— үгүүлэл.

Телевиденин програмуд.

Репортаж

ТАХЯАШАД

УРДАНЬ, табяад онуудта эжымни нютаггаа нэгэ үедэ ажахынгаа шубуушанаар хүдэлһэн юм. Тусхай байрашье гэжэ юу байхаб. Нэгэл хүрхигэр модон гэр соо 200—300 тахяа ямаршье клеткэгүйгөөр байлгадаг һэн. Тахянуудай газар дээрэ эндэ тэндэ үндэгэлжэрхихэдэнь, тэдэниие хүнэг соо суглуулжа, магазинда абаашаад тушаадаг байгаа. Нэгэшье үндэгэ тэһэлхэгүйн тула тэдэнние орооһон соогүй, али үбһэ, һолоомон соо хэжэ, жираглаха, ехэл нарилха.

Тингээдшье гансахан орооһо эдижэ байһан тахянуудай үндэгэлхэньшье һэбэрээ һааб даа. Түсэб даабарияа дүүргэнэгүйш гэжэ бригадир ходол зэмэлхэ дуратай байха. Өөһэдөө монсогоршье үндэгэ шанажа эдихээшье түбэгшээдэг бэлэйбди.

Һаяшаг би Сотниковой шубуунай фабрикын тахлагай байрануд соогуур ябажа харахадаа, эгээл тэрэ тибяад онуудай байдалые һанаандаа оруулаа бэлэйб.

Ёһотой промышленна аргаар шубуу үсхэбэрилхэ, үндэгэ абаха гээшэмнай жаргтэйл һонин юм байна. Жэшээнь, ута, үргэн гөгшын шулуун байра соо нэгэ захаһаань нүгөө заха хүрэтэрынь хэдэн зуруудаар табигдаһан олон дабхар түмэр һэрхигэр таһалгахануд соо тоо томшогүй олон тахянуд напаралдажа, улаахан залаануудаа һалгануулан, хобоо соохи тэжээл ээлжээ эхигүйгөөр тоншоно.

— Нэгэ нимэ байра соо хэды мянган тахяа байдаг юм?—гэжэ промышленна нэгдэхи бригадын бригадир Н. П. Зангеевһээ асуубаб.

— Байра бүхэндэ дунда зэргээр 20 мянга гаран тахяа байлгагдана. Бүхыдөө 14 нимэ байрада хамта 300 мянган шубууд харууһалагдадаг гээшэ. Цех бүхэндэ дүрбэн хүн хүдэлдэг. Хоёр шубуушан-оператор, хоёр слесарь-оператор. Бригадамнай үдэрэй 20—25 мянган үндэгэ суглуулжа тушаадаг юм,—гэжэ Иннокентий Петрович хэлэнэ.

Цехүүд соогуурнь ябахада хаанашье үнөөхил тоншожол байһан тахянуудай олон толгойнууд таһалгануудай забһараар тонгогошолдоно. Доогуурнь баһал хэдэн дабхар ленточнэ хобоогоор үндэгэнүүд таһалгаргүйгөөр нэгэ тэзшээ урдажал байха юм. Улаан, хүхэ, ногоон кнопконуудтай, зайн галай гэрэлээр яларһан пультын хажууда шубуушан тэдэ суглараһан үндэгэнүүдые картон хайрсагууд соо хэжэ ябтална. Тэнэрһэн, бисарһануудыень илгана.

— Танай цехэй бүхы 10 мянган тахяа булта үдэр бүри үндэгэлдэггүй юм ааб даа,—гэжэ шубуушан Валентина Гребенщиковада хандахадамни, тэрэ нигэжэ хэлэнэ:

— Тахянуудай схэдээл һаа 65—70 процентнь үдэр бүри үндэгэлнэ. Бэшэниинь элдэб шалтагааналр 1—2 хоноод, 2—3 хоноодшье үндэгэлхэ, оройдоо ёһоор үндэгэлхэгүй тахянануудшье дайралдадаг. Гол түлэб тэжээл һээ болоно. Урдань бүхы хэрэгтэй бодосуудые, шухала зүйлнүүдые холиһон тэжээл эдюулдэг байхадаа, жилдээ тахяа бүхэнһоо 300 хүрэтэр үндэгэ абадаг байгаабди. Мүнөөш тиимэ юумэн үгы даа.

Энэ цехтэ В. Я. Гребенщиковатай хамта Т. М. Масленникова, мүн слесарьнүүд Н. Г. Акулов, Я. Н. Белогубов гэгшэд хүдэлдэг юм.

ЭНДЭҺЭЭ саашаа нүгөө цехтэ орохоло баһал тон тиимэ байдал үзэгдэнэ. Ахалагша шубуушан Тамара Цыренжапова слесарь Мунко Лубсанов хоёр үндэгэнүүдые хайрсаглажа, сүлоо тухагүй байна.

— Та, шубуушанаар хэр үниинэй хүдэлнэбта? Ажалтнай хүндэ гү?—гэжэ асуухада, Тамара Содномэна нигэжэ хариусана:

— Эндэ ерэһээр табан жэл болооб. Цех соохиехэнхи хүдэлмэри оньһожоруулагданшье һаань, гараар хэхэ ажал яашахаб даа. Эдэ олон амитадые ходо хаража байгаагүйдэ аргагүй. Зариманиинь үбдэжэ, бэе бэеэ тоншожо болохэ. Байрын нэгэ захаһаа нүгөө тэзнь хүрэтэр клеткэ бүхэнние хаража гаратаршни хэдэн час үнгэрнэхэ даа. Яагаашье һаа. 20 гаран мянган шубууд ха юм. Үшөө нэгэ хэды болоод лэ суглараһан үндэгээ илгаха, хайрсаглаха хэрэгтэй.

— Зай, Тамара, мүнөө Тахяа жэл гарахань. Та, эдэ шубуудые харууһалжа байдаг хүн хадаа ямар жэл болохонь гэжэ һананат?

— Хэзээ нэгэтэ урда сагта Азн түбини зоной амитадай нэрээр жэлнүүдые нэрлэдэг болоһоной ёһоор мүнөө гарагша ээлжээтэ Тахяа жэл амиды тахянуудта хэр ехэ хабаатай юм, бү мэдэе. Үнэндөө, тахяа гээшэмнай юушье оложо, тоншожо, хоолойгоо тэжээдэг, хорхойдо хорогүй шубуун ааб даа. Тэдэнние ёһоор эдеэлүүлээ, харууһалаагүй һаа, үндэгэлхэшьегүй, үшөө түргэн үхэжэ дуулаһадаа болохо амитад шуу. Хэды бэрхэтэйшье сагта тахяа үндэгөөрөө, мяхаараа хүнние хооллуулхал ёһотой. Юрэдөө, хүнүүдэй ажалаа хэжэ, хүдэлжэ байһан сагта Тахяа жэлшье муу байхагүйл гэжэ һананаб. Бидэ тахяашад хото городой хүн зоннне үндэгөөр, шубуунай мяхаар таһалдуулхагүйбди даа,—гээд, шубуушан хэлэнэ.

Саашань Сотниковой шубуунай фабрика тухай хэлэхэдэ, энэмнай олон жэлэй туршада республика соогоо эгээл олон үндэгэ, ехэ шубуунай мяха абадаг фабрикануудай нэгэн байһан. Харин һүүлэй жэлнүүдтэ элдэб экономическа харилсаануудай таһалдаһанһаа, али бүхы юумэнэй үнэтэй, илангаяа шубуудта эдюулхэ тусхай тэжээлэй дуталдадаг болоһоноо уламжалан, фабрика бэрхэтэйхэн байдалда оронхой.

Тингэбэшье фабрикын директор Ю. С. Айсуевай хэлэһэнэй ёһоор, коллектив гол үйлэдбэриеэ дан ехээр доошолуулаагүй, хүшэр хүндэ сагта бараг дундуур үрэ дүнтэй хүдэлнэ. Үнгэрэгшэ жилдэ бүхыдэнь 70 шахуу миллион үндэгэ үйлэдбэрилоо гэхэ гү, али эмэ тахяа бүриһоо дунда зэргээр 218 үндэгэ абаа. Үнгэрэгшэ январь һарада И. П. Зангеевэй промбригада 4,5 миллион үндэгэ абажа, худалдан абагшадта эльгээгээ.

Тахяагай үндэгэн хэтэрхы үнэтэй болоо гэнэбди. Тоод бүхы юумэнэй үнэтэй, элдэб гаргашын айхабтар ехэ болоод байхада шубуунай фабрикануд үндэгэнэйнгөө сэнгые ехэ болгоогүй һаа, гарадаа, үридөө дарагдажа һалаха бшуу. Энэ фабрикын экономист Т. К. Дорофеева хэлэхэдэ, нэгэ үндэгэнэй өөрынь үнэ сэн мүнөө 6—7 түхэриггэ болонхой. Тиимэнээ тэрэнь магазинуудта оруулагдажа худалдагдахадаа, 10 үндэгэн 97—100 түхэриггэ хүрэнэ гээшэ. Ёһотойл «алтантай адли» үндэгэн. Гэхэтэй хамта манай хүршэ Шэтын областьдо тэрэнь 180—200 түхэриггэ байна ха юм.

Хэды тингэбэшье Тахяа жэлдэ шубуу үсхэбэрилдэг предприятинууд үшөө ехээр доройтожо, һалаха, һандархагүй, хүл дээрээ тогтохо, зондо хэрэгтэй продукци гаргажал байха аабза гээд найдая.

Юуб гэхэдэ, дайнай үеын, тэрэнэй хойнонь хүндэ хүшэр жэлнүүдтэшье худөөгэй, хото городуудай хүн зон гэрээ, хэдыхэншье тахяатай байгаа һаа, үндэгэхэнниень эдижэ, үлдөө хоолножоогүй гарадаг байгаа ха юм. Мүнөөшье, үһан харагшан Тахяа жэлдэ эдэ хоорхы шубууд манаа тэжээхэл байха.

М. НАМЖИЛОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. 11-дэхи цехэй шубуушан оператор В. Я. Гребенщикова. 2. 10-дахи цехэй шубуушан-оператор Т. С. Цыренжапова, слесарь М. О. Лубсанов.

Авторай фото.

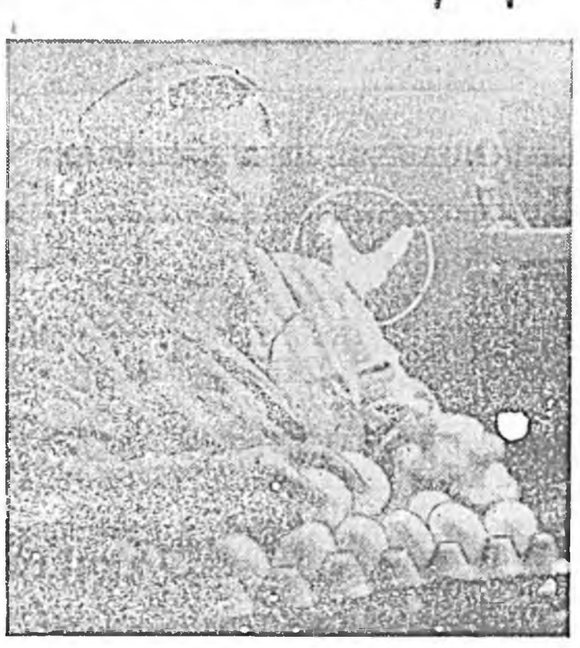

Ивалгын аймаг.

САГААН ЭДЕЭГЭЭР УГТАХА ГЭБЭЛТНА

Хэр угһаа адууһа мал үсхэбэрилжэ, малһаа абтаһан сагаан эдеэгээр ажамидаржа ябаһан монгол угсаатанай, тэрэ тоодо манай буряад арадан заншалта болоһон Сагаалган хадаа шэнэ түлнүүдэй олоороо абтажа, сагаан эдеэнэй дэлгэрэн салгидажа байһан үедэ тэлдэглэгдэдэг Сагаан һарын һайндэр болодог.

Сагаан һарые хүндэтэй дээрэ угтан абаха заншал эртэ урда сагһаа хойшо манай дунда байһан гээшэ ааб даа. Мүнөөнэй ажабайдалай хэды хүшэр болоошье һаань, буряад угсаата араднай энэ Сагаалганай үедэ сагаан эдеэнэйнгээ дээжыень заатгүй хэрэглэхэ байһаннинь эли. Тиимэһээ Улаан-Удын һүнэй комбинадай директор Б. Д. РАДНАЕВТАН манай тусхай корреспондент Д. Б. ДОНДОКОВ һаяхан уулзахадаа, сагаан һарын һайндэрэй үедэ хотын хүн зоной һүөөр, һүнэй продуктнуудаар хэр хангагдаха байһаарнь һонирхоһон байгаа.

— Эртэ урда сагһаа хойшо манай буряад угсаатан Сагаан һарын найр наадые баяр баясхалангай оршон байдалда тэмдэглэдэг заншалтай байһан юм ааб даа. Сагаалганай ёһо заншал гээшэмнай бүхы буряад угсаатанай ёһо заншалтай хамта элнисэг хулинсагһаамнай эхи үндэһэтэй.

Энэ һайндэрнай эртэ урдын түүхэтэй юм бээ. Тэрэнние хайшан гээд, яагаад һайндэрлэдэг байһыень минии үзтэн—дунда зэргын наһатайшуул мэдэхэшьегүй байжа болохо. Мүнөө саг эрьежэ, тад ондоо тэзшээ хубилжа байна гээшэ. Сагаан һарынгаа баяр зугаае үргэн дэлисэтэйгээр үнгэргэдэг болоо хадаа мартагдаһан ёһо заншалнуудаа, орхигдоһон урданайнгаа наадануудаа, үмдэдэггүй буряад хубсаһаяа, столой шэмэг болодог сагаан эдеэнэйнгээ зүйлнүүдые арад зондоо, илангаяа залуу үетэндэ харуулха гээшэ тон ехэ удха шанартай. Тиимэнээ буряад арадайнгаа заншалта һайндэрые, сагаан сэдьхэлэй эхи табиһан найр нааданай ёһо маягые мүнөөнэй байдалда тааруулан, шэнэ заншалаар үнгэргэхын түлөө оролдохо ёһотойбди.

Сагаалганда сагаан эдеэнэй табаг табигдахал ёһотой гээшэ ааб даа. Манай буряад угсаатанай айлшадаа нэн түрүүн сагаан эдеэгээр угтажа хүндэлдэг заншалтайнь эли. Юуб гэхэдэ, сагаан эдеэн һайн һайхан хэрэгтэй, зол жаргалай, нэрэ хүндын һүлдэ болодог гэжэ тоологдодог байһан. Ушар тиимэһээ мүнөө тэдэ хаа хаанагүй орёо хүндэ байдалай тогтоошье һаань, манай предприятиин хүдэлмэрилэгшэд имагтал энэ һайндэрэй үедэ бэшэ, мүн бэшэшье юрын үдэрнүүдтэ хотынгоо хүн зоннне, айлшаар орэһэн уладуудые һүөөр бролон һүнэй продуктнуудаар арга шадал соогоо хангахые ороолдодог гэжэ нэн түрүүн хэлэхэ уялгатайб.

Теэд эзэмнай бидэнэрһээ ганса дулдыдадаг хэрэг болоно бэшэ, мүн үйлэдбэрилэгшэдэй эрхилжэ ябаһан ажал хэрэгһээнь сэхэ дулдыдадаг юм. Энээнние бү мартаял. Энэ хэлээшээрээ би бээ сагааруулхые һананагүйб. Хараад үзыт даа, нёдондо жэлые урзанданайхитай зэргэсүүлэн жэшээлбэлнай, манай комбинат һүнэй продукци гаргаха түүхэй эдээр ороойдоол 47 процент хангагдаһан байгаа бшуу. Энэмнай шилээд бага болоно гээшэ. Иимэ байдал дээрэһээ бидэ нёдондо минл 19 мянган тонно һүнэй продуктнуудые буйлуулан болбосоруулбабди. Энэ үрэ дүнгөө урдахи жэлнүүдтэй сэргэсүүлэн хараа һаамнай, ехэл биргүйшэг. Тусхайлбал, 1991 оной туршада һүнэй комбинат 40 мянган, 1990 ондо аяар 60 мянган тонно продукци буйлуулһан байна бшуу.

— Баир Дашиевич, яахадаа, ямар шалтагааннаа һүн дуталданаб гэжэ бидэ гол түлэб мэдэнэбди. Худалдан абалгын үнэ сэнгэй эрид дээшэлхэдэнь, һүн бага зэргэ элбэгжэхэ гээшэ гү?

— Эндэ гурбан шалтагаан бии гээд би өөрөө тоологшоб. Нэгэдэхинь, хамтын ажахынуудай бутаран һалахадань, үйлэдбэрилһэн һүнэйнь хэмжээниинь эрид унаа. Үмсын, фермернүүдэй ажахынуудта үнеэдэй тоо толгойн һүүлэй үедэ олошоржо хэды байгаашье һаань, тэдэнэрэй һааһан һүыень суглуулжа тушааха ажал огто ябуулагданагүй. Хоёрдохи шалтагаанинь гэбэл, эдэ жэлнүүдтэ манай комбинат Зэдын, Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй болон тоһоной бусад заводуудһаа һүн асаржа, буйлуулалсадаг байбал, энэ жэлһээ тэдэнэрнай маннаа огто арсанхай. Гурбадахинь хадаа болбол, мүнөө байһан зарим колхоз, совхозууд, таряашадай ажахынуудай эблэлнүүд һүнэй комбинадта түүхэй эдеэ асаржа тушаахаяа болёод, һааһан һүеэ худалдаа наймаанай эмхинүүдтэ сэхэ худалдадаг болошоо. Эдэ гурбаннһаа ондоо жэжэ-божо шалтагаанууд олон бии юм ааб даа. Таряашадай ажахынуд олоор байгуулагдабашье, һү үйлэдбэрилхэ гол шэглэлтэй ажахынууд үгы шахуу гэжэ гадаа үлэһэн арбуэ, улаан помидор гэхэ мэтэ гэрэй шубуудта үлэтэйшье, туһатайшье байха.

Юрэдөөл, тахяагаа тэлхээгээгүй һаа, энэ жэлдэ урагшатай гарасалдахамнай бэрхэтэй гээд шоглон һагадшье һаа, үнэн үндэһэтэйгөөршье хэлэнү. Манай республикада үндэгэ үгэдэг «Беларусь», мяханай «Смена» породнууд үсхэбэрилэгдэдэг гээшэ.

Тусгаар хоолой дуталданаһан ушарһаа эдэ шубуудай тоо толгой үйлэдбэридэ эрид хороогдоо. Иимэ байдалые һайшаамаар аал?

Мүнөө Сагаалгандашье, жэшээлхэдэ, эдеэ хоолой амтатай зүйлнүүдые —бообо, бууза, торт гэхэ мэтые барихэ гэхэдэ, магазинуудта үнэтэй хүүлтэй Бишэн жэлээ удэшөөд, Үүрэй сайха хэһые хашхаран дуулгадаг. Үндэрхэн залаатай Тахяа жэлээ уугтабабди, Урин сагые уряалан ерээ гэһэн пайдалтайбди.

Тахяа жэлшье һаань, углуу булангаар тахяашалжа, орооһо орооһоор түүбэрилэнгүй, үбшэн хабшанине, үлдэхэ даарахые мэдэнгүй ядамаггүй садхалан энэ гараһан жэлээ үнгэргэсэл, хонхон дуутай нохой жэлэй гаратар хохидолгүй ябаял гэжэ хүсэхэ, уряалха байнаб.

ОРООҺО ОРООҺООР ТҮҮБЭРИЛЭНГҮЙ...

Тахяа жэлнай донгодоһоор, дорьбоһоор гараад ерэхэнь даа. Ажабайдалыемнай түбшэн тогтуурнтай болгохын тула «алтан» үндэгэсэ—нэгэ хэдыеш һаань, бэлэглэхэ гээшэ гү? Али олон тээгүүр тарашаһан орооһоонуудые суглуулһаар, тухашарһаар байтарнь, болзорто сагынь үнгэршэхэ гү?

Яаба хэзбэшье, Тахяа жэл хадань энэ амитан тухай мэргэжэлтын хараанаа нэгэ онсохон тайлбари үгөод тушаал даа. Республикын эрдэмэй-үйлэдбэрнин ветеринарна лабораторнин мэргэжэлтэн Ч. С. БУДАЖАНАЕВАДА үгэ үгэе:

— Манай лабораторини хүдэлмэрилэгшэд гэрэй шубуудай үбшэнгүүдые шэнжэлгэ хэдэг, халдабарита үбшэнгүүдые һэргылхэ талаар хэмжээнүүдые абадаг гээд эхиндэнь тобшоор дуулгаһуу.

Саашань — тахяа тухай. Тахяа хадаа гэрэй шубуудай эгээл ашагтайнь мүн. Тиимэһээл хүдөө һууринуудта нэн түрүүлэн тахяа барихэ дуратай юм. Улаахан залаатай, тугасхан һүүлтэй энэ амитанай газаагуур юу хэзэ тоншоходожо гү, али дальбараануудаа дахуулаад, «заабаришалжа» ябахыень хараад, хэзээдэшье хөөршөөмөөр байдаг лэ. Илангаяа бишыхан хүүгэд дуутархыень дууряажа хүхидэг гээшэ.

Зүбоор харуулаа һаа, нэгэ тахяаһаа жэлэй туршада 220—240 үндэгэ абамаар юм. 4—6 хүнөө бүрдэнэн айл бүлэ 10—12 тахяа баряа һаа, түхэреэн жэлэй туршада үндэгөөр таһалдахагүй. Тинхэдэ хоолонь тиимэ ехэ гаргаша хэрэгтэй бэшэ. Эдеэ хоолой үлэгдэл, мүн хартаабха, овощ, ургамал ногоо, гэхэ мэтээр хооллуулаад байбал, яахашьегүй.

Гэхэ зуура барилгын хямдахан материалнуудые хэрэглэжэ, тон юрын байра дархалмаар гэжэ зон мэдэнэ ёһотой. Хэрбээ дулаан хотон соо үбэлжүүлхэ гээ һаа, нүхэ, һүбэнүүдыень һайса бүглэхэ, шабаха хэрэгтэй. Даараа һаа, залааханаа хүлдэхоожэрхихэ бшуу. Харин хуурай, дулаахан, һэруул байрада һаа, үбэлэй һарануудташье үндэгэлһөөр лэ, баясуулһаар лэ байха.

Нэгэ дүрбэлжэн метр талмайда 4 тахяаһаа олоор байлгаһанай хэрэггүй. Үйтан байра соо хашасалдаха болоо һаань, хойноһоонь арилгажа сэбэрлэхэнь, элдэб үбшэнгүүдые һэргылхэнь бэрхэтэй. Агаарынь үеүе болоод һэрюусүүлжэ байха шухала.

Дулаанай сагта тахянуудыг нараندا игаажа жаргадаг, тинхэдээ өөр янзаар «ко-ко-ко» гэлдэдэг, хорхой, шумуул олоно эдидэг. Намарүбэлэй үедэ зузаан «дэбдихэр» хэрэгтэй. Шала дээрэ нэбёосхо хаяһанай удаа (1 дүрбэлжэн метртэ 0,5—1 килограмм) дээрэһээнь 25—29 сантиметр зузаан һолоомо гү, али модоной хибдэнэ, хуурай торф гэхэ мэтые дэбдижэ болоно.

Тахяада үдэрэй гурбадүрбэ дахин хоол үгэдэг. Холимог тэжээлдэ дуратайнуд юм. Орооһо тарыа, гурилай хуурай холисо амяраа хобтонууд соо хэгдэдэг, бутаргагдаһан мел, хайр шулуу хая-яа болоод үгэхэдэ, һайн.

Мүнөө хүйтэнэй үедэ бүлсэн үһан соо гү, али шулэн соо хоолыень худхажа үгэхэ хэрэгтэй. Шанагдаһан хартаабха, хатаагдаһан халаахай, үбһэнэй үлтирхэй, яһанай гурил, капустын набшаһа, свеклын хальһан, бобово ургамал, эдеэнтинхэдээ өөр янзаар «ко-ко-ко» гэлдэдэг, хорхой, шумуул олоно эдидэг. Намарүбэлэй үедэ зузаан «дэбдихэр» хэрэгтэй. Шала дээрэ нэбёосхо хаяһанай удаа (1 дүрбэлжэн метртэ 0,5—1 килограмм) дээрэһээнь 25—29 сантиметр зузаан һолоомо гү, али модоной хибдэнэ, хуурай торф гэхэ мэтые дэбдижэ болоно.

Тахяада үдэрэй гурбадүрбэ дахин хоол үгэдэг. Холимог тэжээлдэ дуратайнуд юм. Орооһо тарыа, гурилай хуурай холисо амяраа хобтонууд соо хэгдэдэг, бутаргагдаһан мел, хайр шулуу хая-яа болоод үгэхэдэ, һайн.

Мүнөө хүйтэнэй үедэ бүлсэн үһан соо гү, али шулэн соо хоолыень худхажа үгэхэ хэрэгтэй. Шанагдаһан хартаабха, хатаагдаһан халаахай, үбһэнэй үлтирхэй, яһанай гурил, капустын набшаһа, свеклын хальһан, бобово ургамал, эдеэндэгэн үсөөн худалдагдана гэлсэнэ. Үдэ, хообориень хэрэглэжэ, пудуушха, дулаан хушалта өёдогоо бү мартал. Харин салаагайнь эм домто шанар тухай аргашад заатагүй заадаг, мэдэдэг юм.

Энэзхэн тэмдэглэл соогоо мандан гараһан шэнэ жэлэй һүлдэ болоһон Тахяа жэлдэ нимэ магтаал— мүрнүүдые бэшэһэйб гэжэ хүсоо һэм:

Огторхон һүүлтэй
Бишэн жэлээ удэшөөд,
Үүрэй сайха хэһые
хашхаран дуулгадаг.
Үндэрхэн залаатай
Тахяа жэлээ уугтабабди,
Урин сагые уряалан ерээ
гэһэн пайдалтайбди.

Тахяа жэлшье һаань, углуу булангаар тахяашалжа, орооһо орооһоор түүбэрилэнгүй, үбшэн хабшанине, үлдэхэ даарахые мэдэнгүй ядамаггүй садхалан энэ гараһан жэлээ үнгэргэсэл, хонхон дуутай нохой жэлэй гаратар хохидолгүй ябаял гэжэ хүсэхэ, уряалха байнаб.

ТҮБЭЙ ҮҮСХЭЛЭЭР

Мухар-Шэбэрэй аймагай Галгай һууринай соёлой байшангай дэргэдэ Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэлэй аймагай түб үшөө нёдондо жилдэ байгуулагдаһан юм. Тэрэнэй түрүүлгээр Бата-Мунхэ Дамбаевич Гончиков дэбкүүлэгдээ һэн. Түс түб нэгэ жэлэй хугасаа соо ябала ехэ юумэ хээ. Жэшээлхэдэ, аймагайнгаа буряадуудай үндэһэн соёлоо, түрэл хэлээ ёһо заншалаа һэргээхэ хэрэгтэ нилээд ехэ туһаламжа үзүүлдэг байна. Тинхэдэ түбэй зууршалгаар аймагай буряад нютагуудай һургуулинуудай дэргэдэхи пионерэй эмхинүүдэй ороондо Гэсэрэй нэрэмжэтэ үхибүүдэй эмхинүүд байгуулагдаа.

Үндэһэн соёлой түбэйхид аймагай захиргаантай суг Сагаан һарын һайндэрые ямараар эмхидхэхэ тухай асуудалые шиндхэһэн байна. Тингэжэ арадай энэ һайндэртэй дашарамдуулан, наһанайнгаа амаралтада гараһан аймагайнгаа наһатайшуудда түс тустань гурбан зуугаад түхэриг хубаажа үгэхэ болоо. Гадна бүхы буряад нютагуудта Сагаан һарын һайндэр февралин 19—22-ой үдэрнүүдтэ тэмдэглэгдэхэ. Эндэ заншалта найр нааданһаа, концерт, мүрысөөнүүдһээ гадуур нютагайхидайнгаа, мүн өөрынгөө уг гарбал һайнаар мэдэхэ хүнүүдэй дунда конкурс үнгэргэгдэхэ. Эндэ илагшад Галтай һууринай соёлой байшан соо мартын 19-дэ үнгэргэгдэхэ Сагаалганай түгэсхэлэй нааданда хабаадалсаха юм. Эндэ илагшадта Буряадай үндэһэн соёлой түбэй тусхай шангууд барюулагдахаар хараалагдана.

В. ШИРДАРМАЕВ.

Түрэл нютагтаа түр

НАЯН ХОЁР

САГААЛ

Сагаалгамнай хорюултай сайгашье һаань, эртэ үглөөгүүр газаа гаража, орон дэлхэйдээ, Баргажан дайдадаа, Бархан үндэртөө сэржэм сагаагаа сүршэн үргэдэгөө Цэрэнжид төодэй һанан һуужа, галдаа түлеэ нэмэнэ.

Наһан түргэнөөр үнгэрөө. Гэбэшье хойнонь ехэ ажабайдалай харгы зурына. Наян хоёрдохи Сагаалганаа угтажа һуухадань, үе сагай амисхаал хэды удаа хубилааб даа? Совет үгрэн тогтожо, колхоз, совхозууд байгуулагдаад, мүнөө дахиная үмсын ажал эрхилхэ гэһэн зарлиг бууба.

«Субажа ябаһан барасаа сугларжа һууһан шаазгай хүсэтэй гэгдэдэгэй ёһоор дан түргоор хамтынгаа ажахы үрнижэ хаягүй һаа, ехэ һайн байгаа»,—гээд үниинэй хонишон тоолоно. Дайн сэрэгэйшье хүндэ хүшэр үе сагые хамтадаал, нэгэ эрмэлээлтэйгээр дабажа гараа нэмди гээд Цыренжид Цыреновна һанаа алдана. Һанаашье алдангүй байхаар аал? Наһанайнь нүхэр тэрэ дайнһаа бусаагүй.

Арадаа үмдэхэ мүртэй хубсаһаньегүй, амандаа садатараа эдихэ хоолшьегүйгоор, хойноо улаан сурба үхибүүдээ дахуулаһай нүхэрөө сэрэгтэ үдэшэнниинь нюдэндэнь харагдана. Илангаяа һайндэрнүүдтэ, 35 аша зээнэрээ, 22 гушанараа, басагад, хүбүүдээ, бэринэр, хүрьгэдоо хаража, 100-гаад хүнэй хэдэн столой саана һуухадань, Цыренжид Цыреновна уярдаг юм.

Сагай хэды олон хүлеэгдээгүй хүшэр хүндэ байдалда оруулаашье һаань, хододоол урагшаа һанаатай, бүхы юумээ саг соонь бүтээхээ оролдодог, харюусалга ехэтэй ябаһандаа нютаг зоной-ногоо дунда хүндэтэй болоһой. Тинхэдэ Цыренжид Цыреновна ямаршье ажалда, ехэ, багашье юумэ хэхэдээ, һайн шанарайнь лэ түлөө оролдодог хадань наһанинь ута, хүнүүдтэ ехэ туһа болодог гэжэ залуушуулда ойлгуулдаг.

Мүнөө сагай залуушуул тиимэшье юумэ мэдэногүй бэшэ, зүбөөр һургаа, дахуулаа һаа, уг удхаяа дээдын хэмжээндэ үргэлжэлүүлжэ шадаха гээд этигдэг. Тиимэһээ Цыренжид Цыреновнагай хэһэн хэрэг, хэлэһэн

8	7
гаан	улаан
1902	1903
1911	1912
1920	1921
1929	1930
1938	1939
1947	1948
1956	1957
1965	1966
1974	1975
	1984

ТОЛИЙ

ЭНЭ ХУУДАҺАНДАМНАЙ:

- Сэдьхэлээ арюудхалга тухай
- Уран шүлэгэй долгин дээрэ
- Яажа тодоруулхаб?
- Уран бүтээлынь үндэрөөр сэгнэгдэбэ

ДҮГЖҮҮБЭ

И нагаса абатан—(Сойбо) Доржотоной хэ гү, хоёр сохэ сор галдалган болоо. Юуб гэхэдэ, дүгжүүбэ (эрдэмтэн «дугчжуба» гэжэ бэшэнхэй—Ц. Д.) гэжэ үнөохил сор ха юм даа. Дүгжүүбэ болбол дүрбэлжэн тэбхэр хабтагайда бүхэлэгдэнэн модон һаднаг юм; дүрбэлжэн хабтагайн дүрбэн буланһаа һэдпагай оройдо хуурсан саарбар зурлалтай хабтаһан саарһан зурлалын ошоихой, тэдэ зурагарнуудэ дээгүүр хайшалмал угалзанууд гаргагданхай, тэдэнь галай дүлэнүүдые харуулһан удхатан. Элдэнэн талхаар хэгдэнэн хохимой тархи һаднагай оройдо бүхэлэгдэн һуулгаатай. Зурагарнуудай дундуур— саарһан гоёлотонууд. Жарайта гэжэ юундэ нэрлэгдээ юм гэбэл, жаран жэлэй тоогоор бүхэли жэл соо хурагдадаг, муу заяануудай, хүнүүдэй болон шажан мүргэлэй дайсадэй үзүүлдэг зоболон аюул сараха зэргэтэй.

Энэмнай Түбэд орондо 1900 оной үеын дүгжүүбэ тухай Г. Ц. Цыбиков бэшээ гээшэ.

Харин манай Буряад орондо дүгжүүбэ жэлдээ нэгэл дахин хурагдадаг байна. Тинхэдээ Сагаан һарын гараадүйдэ, үбэлэй һүүл гэхэ гү, али үхэр һарын 29-дэ дүгжүүбэ хурагдадаг гуримтай юм.

Ивалгын дасанда дүгжүүбын болоходо, тоо томшогүй олон зон суглардаг гэжэ мэдээжэ. Дүгжүүбэ гаргажа галдахын тула дасанай хүреэгэй газаа талада һолоотэйгөөр соносточо, дүгжүүбэ гаргажа ябаһан ламанар яаралгүйхэн һубарилдаха. Хажуу талаһаань, хойноһоонь хэдэн мянган зон даханхай.

Тиигэнээр обоохой һолоомондо гал аһаагдаха. Хуурай һолоомон дүрэхэдөө, ошо сасаруулан, огторгой хүрэтэр дүлэтэнэн шэнги үзэгдэдэг ааб даа.

Орьёлсо носожо байһан түүдэг руу дүгжүүбын хаяг-дахалаар, хүнүүд саарһа, монсогойлһон талха, будһад гал руу шэдэжэ эхилдэг гэжэ анжарһан байгаа бээзэт.

Энэ хадаа жэл соо суглараһан бүхы муу муухай юумэн галдагдажа, бузар арилгагдаб гээшэ. Хүнэй сэдьхэл соо, хэлэнэй үзүүртэ, бэедэ суглараһан нүгэл хилэнсэг, хирэ тоохон, муу хүсэнэй манда «олгоһон» хамаг муу муухай юумэн галдагдаба, сэбэрлэгдэбэ, арюудхагдаба, жэлэймнай заһал хэгдэбэ гэжэ бидэ этигэдэгбди. Тиигэжэ жаахан хүүгэдэйнгээ, өөһэдынгөө бэсые аршаһан талха гү, али будһад гал руу шэдэжэ, бүхэли жэлэй туршада сугларһан муу муухайтаяа хахасана гээшэбди.

Үнэхөөрөөшье, нигэжэ этигэжэ, муумнай арилба, гэжэ, һүн сагаан сэдьхэлтэйгээр, муу үгэ аманһаа унагаангүй, бурхан дэлгээхэ үдэр һама бурханние хүл дээрээ уттаха гэжэ эртэ бодоод. шэнын нэгэнэй гэхэ гү, али Сагаалганай түрүүшын үдэр бэе бэээ Шэнэ жэлээр амаршалжа байхадэ, һайн һайханине хүсэжэ, үбгэд хүгшэдэй үреэл үгэ дуулажа байхада, одоо дэмбэрэлтэй бэшэ гү?

Энэмнай манай арадай соёл болбосоролой нэгэ түхэлынь болоно. Имагтал мэдэрэлээ хаташаһан лэ хүн һонирхохын тэдысэ дүгжүүбэ харахаяа дасан ошоод лэ. гал руу хүнүүдэй юумэ шэдэхые хаража, нарюугаар онеэбхилан:

— Мунхагууд!—гэжэ һанаандаа шоо үзэхэ юм бээ. Тэрэ хүмнай ооро топ лэ мунхагай харанхыда бүхы ухаан бодолоорсо. сэдьхэл зурхоорөө баригдаһан хүн гэжэ харагдаха ёнотой.

Мүнөөнэй хатуу, хэсүү сагта зоной сэдьхэл арюудхаха талаар дүгжүүбэ хуралгын удха шанар угаа сэхэ гэжэ һанагдана. Ногоон базаар дээрэ гү, али автобус, трамвай соо хүнүүдэй дунда, зүгын гэр мэтэ, олон байрата гэрнүүдтэ баггаһан хүршэнэрэй хоорондо хёморол гарахаяал һанадаг шуу. Ехэшүүлэй хёморолдоходо, үхибүүд хоорондоо адаряаталдаха жэшээтэй.

Тинмэһээ манай ажабайдалда хёморол үсөөрэг лэ гэжэ хүсөөд, жэл соо суглараһан хамаг муу муухайгаа шобторжо, дүгжүүбын түүдэг руу шэдэжэрхёод. Сагаан һараяа сагаан сэдьхэлтэйгээр уттаял!

Мүнөөдэр Ивалгын болон нютаг нютагта бии болгогдоһон дасануудта дүгжүүбэ болохонь гээшэ. Нютаг нютагай, зон барандаал муу муухайһаа һалаха дуратай байгаа бэээ.

Үглоодэр Бүтүүгэй үдэр. Урдандаа элинсэгүүдэй захатай олон бурханаа дэлгээжэ, урдань бүүһэгээ ба сагаан эдеэнэйнгээ дээжэ табижа, зула бадараадаг һааб даа. Мүнөө захатай бурханшье үсөөн айлда олдохо юм ааб даа.

— Һама бурханай залархада, тархияа бүтүүлээд, унтажа бү хэбтэгтыг Үтэр бодогтыг Унтажа, нарбайжа хэбтээ һаатнай. Һама бурхан таанадые үхэһэн тээшэ тоолохо бшуу даа, — гэжэ урдандаа үхибүүдээ һэрюулдэг гурим байһан юм.—Нюдэ сабшаха зуура Һама бурхан юртэмсые гурба эрьежэрхихэ. Үтэр, үтэр бодогтыг..

«Бүтүүгэй үдэшэ бүтүүртэрээ мяха эдидэг юм», — гэжэ зарим нютагай буряадууд хэлсэдэг. Нугоо зарим нютагаархид Бүтүүгэй үдэр масаглажа, мяха эдихэгүй байдаг.

Мүнөо Бүтүүгэй үдэр бүтүүртэрээ эдихэ мяханай, хоморшье һаа, тэрээндээ голхоржо, гунигажа, хёморжо байнгүй, уһан харагшан Тахяа жэлээ һайхан сэдьхэлтэйгээр уттаял

Тахяа жэлнай талаан золоор элбэг байхань болтогой! Сагаалганай үдэр сагаан сэдьхэлтэйгээр бэе бэээ золгожо, эдхэ жаргал элбэгээр хүсэл даа, нүхэд!

Ц. ЦЫРЕНОВА.

САГААЛГАН

(ДУУН)

Үгэнь Георгий Дашабыловай. Хүгжэмынь Станислав Улахановай.

Уужам, уужам Бурладайм
Урдын заншалаар
Уурег, айраг табигаа
Буужал айлшалааш.
ДАБТАЛГА:
Сагаалган, сагаалган —
Сарюун һарамнай.
Сагаалган, сагаалган —
Сагайл нарамнай.
Дуулһан, дуулһан бидэндээ
Дүүрэн жаргалы
Тайбан байдал юреогоод,
Таатай буубалши,
ДАБТАЛГА:
Сагаалган, сагаалган —
Сарюун һарамнай,
Сагаалган, сагаалган —
Сагайл нарамнай
Аажам, аажам Буряадайм
Аалин сэдьхэлээр
Айдар наһым нэмэзгээд,
Айлшан буубалши.
ДАБТАЛГА:
Сагаалган, сагаалган—
Сарюун һарамнай,
Сагаалган, сагаалган—
Сагайл нарамнай.

РАДАКЦИҺАА: Энэ дуунай ното 1990 ондо «Буряад үнэн» газетэдэмнай толилогдоо һэн.

«...ХҮНГЭН ҮГӨӨР ЗАҺААРАЙ»

Ульяна Балданова алдар үндэр Аха нютагай Хужар

тосхондо 1972 оной үбэлэй эхин һарада түрөөһэн байна. Аймагайнгаа түб—Орлигой дунда һургуули дүүргээд, Бурнадай соёлой болон искусствын училищида абтаһан байгаа.

Ульяна нютагтаа, һургуулида һуража ябахаһаа эхилээд, шүлэг бэшэдэг һэн. Түрэл дайда, эхэ байгаалиг тухай шүлэгүүдынь 8-дахи класста һуража ябахадань, аймагай «Шэнэ Саяан» һонинда толилогдоһон, республикын радиогоор уншагдаһан байха.

Эхэ нютагайнгаа оршон һайхан байгаалиин энгэр хүбөөе гоёшоон адаглажа, сэдьхэлдээ мүндэлһэн бодолнуудаа шүлэглэн шэбшэдэг Ульяна Балданова энэ гараһан Уһан харагшан Тахяа жэлдэ соёлойнгоо болон искусствынгаа училищие дүүргэхэнь. Фольклорно театрай режиссёр мэргэжэлтэй болохоёо байһан Ульяна Балдановае гаража байһан Тахяа жэлэй Сагаан һараар амаршалан, арадайнгаа түүхэ, түрэлхи хэлээ, ёно заншалнуудаа һэргээхэ, олоной дунда дэлгэрүүлхэ хэрэгтэнь амжалта хүсөөд, уянгата һайхан шүлэгүүдые урагшатайгаар бэшэжэ ябахыень хүсэе.

Б. ЖАНЧИПОВ.

Ульяна БАЛДАНОВА

* * *

Уулануд, утын дабаануд—
Уужам талын хабнануд,
Хөданууд, холын
харгынууд—
Хээрэ дайдын угалзануд.

* * *

Сагай түйсэ

Мүнөөдэр үнгэрнэ,
Үглоодэр сөрөнэ.
Үетэн хүхилдэн,
Үүрэй толо уттана.
Жэгтэйгээр һубарилдан,
Жэлпүүд үнгэрнэ.
Жабхалан дайдамнай
Жаргалтай мандаһан!

Хани нүхэр

Үнгэржэл үнгэржэл байха
Үдэр, һүнинүүд һэлгэлдэн,
Хүлеэжэл хүлеэжэл байха
Хэн нэгэн нүхэрөө...
Сэнхирлэн, сэнхирлэн байха
Сэлмэг дээдын тэнгэри,
Харахадашье зохидхон
Хада уулануд барандаа
Амилхадашье хоншуухан
Агаар сэбэр дайдал даа.

* * *

Дулаахан тэрэ үдэшэ
Дүмүүхэн һэбшээн үлсэгээ.

* * *

Дурсан, дурсан байха
Дуратай сэдьхэлэй хани.
Дошхон голой эрьедэ
Дурдан шамай һуугааб.
Залуу наһанайнгаа заагда
Золголдон хэтэдээ ябаял даа.
Иниг дуранаһнгаа шонжые
Илдам һайханаар сэгнэел
даа.

Нойргүй һүни

Хадын саана паранай
Хоргодон ороходо газаа
Боро хараанаар дэгжэн,
Бишыхан дэнгүүд ялараа.
Һалхинда үүлэдэй
туугдахада,
Һара хойшоо тамарна.
Одо мүшэдэй нэгэн
Оһолтон холоһоо унана.
Нүүшин сэлмэг утада
Һэргэбэл һанаан бодолни,
Һарын хурсахан шарайда
Нэрнбэл, нэмжэн зүүдэмни.
Үбэлэй һүни нэргэлэн
Үүрэй сайхые хүлеэнэб.
Нойроёнгоо сэлмээе
гайхажа,
Ойлгожо ядан мергэбэб.

Захяа

Хольн харгыда гарахадаа,
Хаража, сэгнэжэ ябаарай.
Хаш нухэдэйнгоо зорилһон
Харгыень залан үгөөрэй.
Тогтошогүй бороогой ороходо,
Тоохотой замдаа даадхаарай.
Үдэр бүрини паранда
Үүлэдээ дүрдан гуйгаарай.
Хуурмаг һаахаруу хүнике
Хүнэн үгөөр заһаарай.
Хүлэг дошхон морике
Һайбарлуулжа һургаарай.
Агаар сэбэр дайдала
Альган дээрээ үргөөрэй.
Арюун тунгалаг голнуудаа
Аюул богһоо сахларай.

ДАРА ЯМАР МЭНГЭТЭЙБТА?

8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногаан	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан
1902	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909
1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954
1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963
1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008

«МҮНГЭН ТОБШО»—САГААН-УУЛАДА

Агын телевиденийн уран зохёолой болон уран һайханай редакци «Могойтын аймагай «Сагаан-Уула» гэһэн акционерно бүлгэмэй правленитэй тусхай хэлсээ баталжа, «Мүнгэн тобшын» ээлжээтэ наадые Сагаалганай һайндэртэ зорюулан, Сагаан-Уула һуурида февралиин 22-то үнгэргэхэ гэжэ шийдэбэд. Телевизор харагшадта ехэ һай шаагдадаг энэ нааданай заншалта гурим схээр һэлгэгдээ. Жэшээлхэдэ, түхэреэн столой эрмэгтэ бэшэгдэһэн тоонууд усадхагдажа, орондонь арбан хоёр жэлэй амитадай дүрсэнүүд зурагдаба. Тинхэдэ ута стрелкын орондо түхэреэн хүрдэ эрьюулэгдэхэ болобо.

«Мүнгэн тобшын» түгэсхэлэй нааданда хабаадагшын хүрдэ эрьюулхэдэнь, мориной дүрсэ тудабал морин, хониной тудабал хонин шүүбэри абаха аргатай. Эндэ таагдаха асуудалнууд бүхыдоо орёо хүшэр бэшэ, бурлад арадай ажабайдалда, түүхэдэ, ёно заншалда хабаатай байхаар харгалагдана.

Б. БАТОМУНКУЕВ.

МЭНГЭ ТУХАЙ

Н мэнгэ хадаа хүнэй бэедэ үзэгдэ толбо бэшэ, хүнэй хубида заяагдаалнин бэлгэ тэмдэг юм. Онтабэл, хүнэй бэе махабадада ха- шэнгэһэн «газаа», «досоо», эһэн далдын шэнжэ шанарые харуулдаг. Мэнгэнүүд улаа- удхатай байдаг:

агаан мэнгэнь «эхын сагаан һүн- ухан»;

ара мэнгэ «арга бэлиг түгэлдэр»;

хүхэ мэнгэнь «бэе, хэлэн, сэдь- сэдьхэлэй- ар арюун».

погоон мэнгэ «ухаан бэлиг түжэлдэ Х

шара мэнгэ «табан эрдэмээр тэг-

зургаан сагаан мэнгэ «шангын зургаа» гэжэ нэрлэдэг: үгэльгэшэ, хуулиша, хэшээнгы, тэсэбэри хатуужалтай, мүхэшэгүй һайхан сэдьхэлтэй, оюун ухаантай;

долоон улаан мэнгэ «гал шэнги дээшээ сорьёожо, өөдэргэ халуун сэдьхэлтэй;

найман сагаан мэнгэнь «Сэдьхэл ходоо арюун онгон»;

юһэн улаан мэнгэ «нарал мэтэ энхэ амгалан» гэһэн бэлгэ тэмдэгтэй.

Хүнэй түрэһэн жэлһээ эхилэн 9 жэл болоод лэ, мэнгын дабтагдахые мэнгэ голлохо гэдэг. Алибаа хүнэй мэнгэ тэрэ хүнэй 1, 10, 19, 23, 37, 46, 55, 64, 73, 82; 91 наһан дээрэ голлодог. Мэнгын голлохо жэлэй гарахада тусгаар заһал хүүлэхэ хэрэгтэй.

ДАРА ЗАМАЙ ОДОНОЙ ОРДОН

Тэзэ
һайндэрэ
доод, эх
жэ, хал
на. Уда
рын ай
нар, зэ
й одедой ордо-
нубарилг
ордоор—созвездия)
ордон гэдэг.
30 градусай хэм-
ордондо нарай
болоно, бүхы 12
градус) үнгэрхэ-
тойрог гэхэ гү,
үр замараа яба-
Шара замай
нарай байрла-
саг болзор нимэ

ордон (Овен)—
нээ апрелиин 20

Үхэрэй ордон (Телец) — апрелиин 21—майн 21.

Хамтадхахын (Близнецы) —майн 22 — июниин 21.

Мэлхэйн ордон (Рак)—июниин 22—июлиин 23.

Арсаланай (Лев) — июлиин 24—августын 23.

Үхинэй ордон (Дева)—августын 24—сентябриин 23.

Шэгнүүрэй (Весы)— сентябриин 24—октябриин 23.

Хилэнсэтэ хорхойн (Скорпион)— октябриин 24— ноябриин 22.

Номо һаадагай (Стрелец) —ноябриин 23— декабриин 21.

Матарай ордон (Козерог) — декабриин 22—январиин 20.

Хумхын ордон (Водолей) —январиин 21— февралиин 19.

Загаһанай (Рыбы)— февралиин 20—мартын 20.

Ажаглалта: «Знаки зодиака» гэһэн ойлгосые монголшууд хэр үгһаа нимээр оршуулһан байдаг. Эндэ Близнецы—эхирэй, Рак—хабшаахайн, Козерог—хадын тэхын, Водолей—уһа адхаашын ордон гэжэ оршуулагдаха байгаа. Жэшээнь, матар гээшэ козерог бэшэ, крокодил ха юм. Тезэ үнинэй тогтонижоһон томьёо нэрэ үгые (термин): мүнөөдэр бидэ яахаяа хубилгахабибди?!

ЗУРГ Н ҮГЭНҮҮД

Надмитара—
Хурадаа һаалта,
Намар—
Һаалта.

Архи уухада—
Хотодо хоол болохогүй,
Хубн заяанда
Жаргал асархагүй.
Ажал хүдэлмэри гэхэдэ—
Хүнэй хойно ородог,
Архи, мяхан гэхэдэ—
Хүнэй урда гарадаг.

С. БАБУЕВАН суглуулбарнһаа.

Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат хоорэнэ

«ДАЛАЙ ЛАМЫН ҮРШӨӨҺЭН БУЯНТАЙБ...»

Үхибүүн бүхэн ерээдүйн уран бэлигтэн, скульпторнуудболохоёо түрэдэг гэжэ һанагшаб. Юуб гэхэдэ, зата-гар болотороо шабар худхаха дуратай бшуу. Тиимэһээл багаһаань зохёохы ажалай байдал тэрээндэ байгуулбалнай, уран бэлигынь дэмжэбэлнай, гоё һайханние сэгнэжэ һургабалнай, ерээдүйдэ уран зураааша, уран бэлигтэн болохо бэшэ гү гэжэ һанагшаб.

Харин ехэ хүнэй, шабартай зуураллан байхада, һонин ааб даа. Удаань гоё һайхан амһарта бүтээхэ, керамическа гоёолтотой табагуудые, бусад һайхан зүйлнүүдые өөрынгөө гараар хэхэ мэргэжэлтэй болохо гээшэ ехэл хэрюусалгатай, хүшэр хүндэ ажал гэхэ байнаб. Илангаяа эхэнэр хүнэй хүби заяанда ехэл хүндэ хүшэр ажал ха юм.

1971 ондо Эрхүүгэй искусствын училищи дүүргөөд, керамист болохо хүсэлтэй саашань үргэлжэлүүлэн, Москвагай дээдын промышленно-уран һайханай училищиин керамикын отделениндэ һуража, бэлиг шадабарияа дээшэлүүлхэ гэжэ оролдооб.

«Бурятия» газетэ соо нам тухай бэшэхэдээ, намайе түрүүшын керамист-уран зураааша гэжэ тэмдэглэнэ. Зүгөөр энэ буруу. Юуб гэхэдэ, манай республикада хүдэлдэг уран бэлигтэн Андрей Поликарпович Хомяков энэ шэглэлээр амжалта түгэсөөр хүдэлжэ, олон амһарта, гоё һайхан зүйлнүүдые бүтээһэн, мүнөөшье ажалаа үргэлжэлүүлһээр байна. Энэ хүдэлмэринень би халаг абажа, түрэл арадайнгаа баяр түүхые, ёно заншалые ажалдаа хэрэглэхэ гэжэ оролдоноб.

Тиигээд түүхэдэ хандаа һаамнай, аяар зургаададаг зуун жэлдэ Хитадта гоё һайхан шаажан амһарта хэдэг байгаа. Зүгөөр арга шадабарияа шоугаад, ондоо зондо хэлэдэггүй байгаа. Тиимэһээ бусад оронуудта, тэрэ тоодо Россида шаажан амһарта ехэл хойнотожо бии болоһон түүхэтэй. Оройдоол 200 жэл үнгэрөө.

Япон, хитад шаажан сервиз амһарта 3, 5, 7, 9... зүйлнүүдһээ бүридэдэг гээшэ. Харин Европын ёно гуримаар 6—12 амһартаһаа бүхэли сервиз болон бүридэдэг. Германийн, Английн, Данийн, Италийн сервизүүд олондо мэдээжэ.

Москва, Санкт-Петербургда, Украинада ехэ дүй дуршэлтэй керамистнууд бии. Шаажан амһарта хэхэ, тиин гоё һайхан зурагаар шэмэглэхэн тула ехэ ажал ябуулагдадаг юм. Заводой 1400 градус халуун пеэшэн соо хайлуулжа, шэл амһарта хэжэ, дээрэһээнь лазурь адхажа, гоёохо хэрэгтэй. Тиинхэдэ амһарта хэхэдээ, хоёр дахин халуун пеэшэн соо галдахаш, мүнөо ехэ үнэтэй болонхой.

Урдань япон, хитад — Зүүн зүгэй шэглэлээр түрүүн хүдэлжэ, түрүүшын хүдэлмэринүүдээ бүтээгээб. Тиин «Одото» гэһэн сервиз, бусад амһартануудые, гоёолтонуудые зорюулһан байнаб.

Харин мүнөо буряад-монгол шэглэл баримталан, «Эрын гурбан наадан», «Байгал тухай» гэжэ нэрлэдэһэн стол дээрэ табигдадаг шэмэглэлнүүдые бэлдээ нэм. Эгээл ехэ минии хүдэлмэри гэхэдэ, XIV Далай ламын Буряад орондо ерэхэдээ (Буддын шажанай дэлгэрнээр 250 жэлэй ойдо), үндэр сэгнэлтэ үгэһэн олон зүйлнүүдһээ бүридэһэн ехэ сервиз бүтээ. Тэрээндэмни «Жаргалай найман үлзы» (түбэдөөр «Самоток») гэжэ нэрэ үгөө һэн.

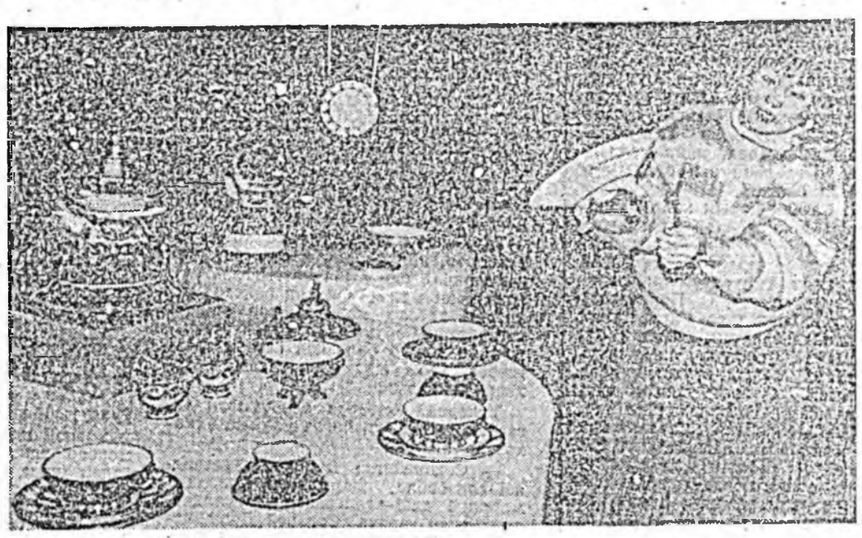

Ресторан соо табигдаха олон хубиһаа бүридэһэн сагаан, улаан үнгэтэй парадна (һайндэрэй) сервиз 6 хүндэ зорюулагданхай. Тэрэшэлэн эдеэнэй (столово) сайн, унданая гэжэ хубаарна. Монгол, буряад арадай аман зохёолдо, бурхан шажанда, түүхэдэ ехэ удха шанартай луугай дүрсэнүүдэр, һабараар амһартын барюул, өөр шэмэглэгдэнхэй. Энэ сервиз ажалыемни сэгнэһэн, үндэр нэрэ олгуулһан бүхы зондо халуун баярые хүргэнэб.

Амһарта хэхэ зорилготойгоор шабар баринан хүн тэрээнтээ хахасаха дурагүй болошодог байна. Шабар бүхэн эдиг шэдитэй, зүрхэ сэдьхэл татадаг зүйл мүн. Юрын шабар, ажалша зан абаритай, тиимэһээ тэрэл шэглэлэй амһарта бүтэдэг.

Харин сагаан шабар (фаянс) тон нарин, сэбэр сэдьхэлтэй, демократична шэнжэтэй, тиимэһээ гоё һайхан үнгэтэй, графическа шэмэглэл хэрэглэдэг.

Буряад нютагтамнай ажаллажа байһан нүхэдни Валентин Базаров, Ольга Иванова, Нина Истомина мининнгээ амжалтые хубаалдан баясана, амжалтатайгаар ажаллана. Далай ламын үршөөһэн буянтайб гэжэ баясан сэгнэжэ, саашадаашье оролдон, зохёохы ёноор ажаллаха дуратайб.

...Вага наһанһаа үхибүүдэй ерээдүйн мэргэжэл эхилдэг. Минии аба, Цыденжаб Арсаланович, залуудаа зурадаг байгаа. Би оорөө итальян хүгжэмдэ дуратай һэм. Радио шагнаха дуратай бэлэйб. Эсэгынгээ хүүгэдтэ зорюулһан номые уран зохидоор шэмэглэжэ, түрүүшынгээ зохёохы алхам хээ нэм. Тиин Москвагай хэбэлээр гараһан «Сэрэмпэл» гэһэн номдо хубитаяа оруулааб.

Үнэхөөрөө минии ажабайдалда, ажалда уран зохёолшо эсэгымни, хүгжэмшэ эхымни аша нүлөө аргагүй ехэ гэхэ байнаб. «Тиимэһээ хүн болохо багаһаа» гэһэн сэсэн мэргэн үгэнүүд тухай түрэлхид мартаха ёногүй.

Сагаан һараар бүхы нүхэдөө, уран зураашадаа үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршалнаб, һайн һайханине хүсэнэб.

Р. ЖИМБИЕВА,
Россия Уран зураашадэй холбооной гэшүүн, Буряад Республикын Гүрэнэй шангай лауреат.

Манай хөөрэлдөөн

«ТАЛААН ХЭШЭГТЭЙ БАЙҺАЙ»

Буряад ороной суута барилдаашан, дэлхэйн болон Европын чемпион Б. Д. БУДАЕВТАЙ манай корреспондент Б.-М. ЖИГЖИТОВ Сагаалганай урда уулзажа хөөрэлдэбэ. Энэ хөөрэлдөөн уншагшадай анхаралда табигдана.

— Борис Дугданович, оршон ерэжэ байһан үһан харагшын Тахяа жэл танда ямар хабаатай, ямар һүлдэ шэнжэтэй гээшэб?

— Гарахаяа байһан Тахяа жэл намда сэхэ хабаатай. Би Тахяа жэлтэй хүм. Гушан долоонойнгоо жэл оруулхамни. Саг ямаршье түргөөр үнэрнэ гээшэб даа. Һаял хада, өөрыгөө эдир залуу шэнгеэр һанажа ябагдагша һэн. Теэд мүнөө гэдэргээ эрьежэ харахада, хахад наһан үнгэршэбэ хэбэртэй. Сэхыень хэлэхэдэ, наһамни ошобо гэжэ намда гажарха юумэн үгы, эдэ жэлнүүдтэ урдаа табиһан зорилгонуудаа дүүргээб гэжэ һананаб.

— Гушан долооной жэл хатуу шанга гэлсэгшэ. Энэ жэл танда ямараар эрьежэ байнаб?

— Үнэхөөрөөшье, тиигэжэ хэлсэдэг. Жэлээ оруулжа байһан би оролдохол хүн бээзэб. Юрэдөөл, бидэ, спортсменүүд, ехэ ехэ мүрысөөнүүдтэ хабаадажа, холуур ябахадаа, орон нютагаа, бүрхан буянаа сэдьхэжэл ябаа бээзэбди даа. Би өөрөө али бүхы нигүүлэсхы сэдьхэлэй хэмжээ ябуулганyудта хабаадагби. Мүнөө манай Баргажанай дасан һэргээн бариха хэрэг эхилжэ байна. Энэ нангин хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, хубитаяа оруулхаб.

— Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Россин суглуулагдамал командын тренер-нүүдэй нэгэн болоо гэжэ дуулабабди. Тиигэнээ, Борис, ехэ спортоо орхихотнай гээшэ гү?

— Байгша оной эхиндэ Красноярскда болоһон улаасоорондын мүрысөөнэй үедэ Россин Федерацийн Барилдаанай федерацийн ехэ суглаан үнгэргэгдэжэ, манай ороной суута спортсмен — Олимпийн нааданyудай хоёр удаа чемпион, дэлхэйн зургаа дахин, Европын дүрбэ дахин чемпион Арсен Фадзаев (Владикавказ) Россин суглуулагдамал командын ахамад тренерээр һунгагдаа. Дэлхэйн хоёр дахин чемпион Виктор Алексеев (Красноярск) бидэ хоёр тэрэнэй орлогшод гэхэ гү, али туһалагшад болобобди. Һоригшоор табигдаашье һаа, энэ жэлдэ «наададаг» тренер байха хүсэлэнтэйб. Ушар нимэнээ аргын олдоо һаань, ехэ ехэ мүрысөөнүүдтэ хабаадаха һанаан бии. Дэлхэйн Кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөн март һарын һүүл багта США-гай Толидо хотодо, Европын чемпионат майн эхеэр Турцида үнгэргэдэхэ. Россин түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн июнийн тэн багта Санкт-Петербургда болохо. Эдэ ехэ мүрысөөнүүдтэ хабаадахын тула урда тээнь март һарада Улаан-Баатарта, Минскдэ үнгэргэгдэхэ улаасхоорондын нааданyудта урагшатай байха ёһотойбди. Зүгөөр һүүлэй үедэ хүбүүднай, тусхайлбал, Андрей Матюнов, Сергей Замбалов, Александр Бардаханов болон бусад биража ядалдаад лэ байна. Мүнөө манай республикада бага наһанай эдиршүүл яһала амжалтатай ябана. Тэдэнийе зүб мүрөөр һурган норижо, ехэ спортдо гаргаха ёһотойбди.

— Али бүхы нютагууд, хото городууд алдар солото спортсменүүдэйнгээ хүндэлэлдэ мүрысөөнүүдые үнгэргэдэг заншалтай. Мүнөө танай шангуудта хүртэхын түлөө мүрысөөндэ бэлэдхэл хэгдэжэ байна гэжэ дуулабаб...

— Тиигэнэ. Республикын барилдаанай федераци, тэрэнэй түрүүлэгшэ — Улаан-Удэ хотын захиргаанай гулваа В. К. Кукшинов энэ талаар үүсхэл гаргаһан байгаа. Россин Спорткомитедэй ба Барилдаанай федерацийн нимэ үүсхэлыемнай халуунаар дэмжэнэндэнь, урма баяртайб. Энэ хадаа буряад барилдаашадай нэрэ түрые үргэнэн ушар болоно гэжэ тоолоноб. Миний шанда хүртэхын түлөө улаасхоорондын мүрысөөн апрелийн 8—11-дэ Улаан-Удын хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой соёлой-спортын комплекс соо үнгэргэгдэхэ. Хитадай Арадай Республикаһаа, Урда Солонгойнхоо, Монголһоо, Германиһаа, урдань СССР-тэ ородог байһан Кыргызстанһаа, Узбекистанһаа, Казахстанһаа, Россин Федерацийн олон хотонуудһаа бэлигтэй бэрхэ барилдаашад ерэхээр хүлеэгдэнэ. Мүнөө спонсорнууд бэдэргэдэжэ байна. Саашадаа хэхэ, бэелүүлхэ ажал хэрэг ехэ.

— Зай, Борис Дугдановича, харгы түсэбүүд, зорилгонууд тухайгаа өөрэжэ үгэһэндэтнай баярые хүргэнэб. Мүнөө жэлдэ танда, гэр бүлэдэтнай аза жаргал, ажалдатнай, спортдо амжалта хүсэбэб.

— Һайнта даа. Танай газетын уншагшадта Тахяа жэлнай талаан хэшэгтэй байһай гэжэ гэр бүлынгөө зүгһөө үреэнэб.

ЗҮҮДЭНШЬЕ ҺЭН ГЭЛЭЙ...

Һүни һэришоод, одоо гайхабаб даа. Сагаалган болотор үшөө хэдэн хоногой байгаашье һаань, яаһан тодо зүүдэ харабa гээшэбиб? Гайхалтай юумэниинь гэхэдэ, зүүдэмни хоёр хубиһаа бүридэнэн байха аа гү? Түрүүшынхинь... Одоо хараашьегүй һаа, зохид байха һэн...

Харан гэнэмни, Сагаан Үбгэн буушоод, олон зоной дунда ехэл мэдэгдэгэр эрьелдэн байба. Бүхы хажууһаань гараа һарбайһан зон, хүл хөөрсэгэнөөн. Юрэдөө, манай угсаатан дан туража үхэхээ байгаагүй юм аабза. Гэбэшье хүшэрхэн саг болонхой гэжэ мэдэхээр. Тиимэһээ Сагаан Үбгэнһөө эди шэдкие хүлеэгээ юм гү?

Зүүдэн гээшэ һонин гүб даа. Энэ заншалта айлшаная сэдьхэлээ хаиаан хаража садаагүй байтарни, үй түмэн зоной сугларһан «хара дэлгүүр» харагдаха аа гү? Энэ миний зураг дээрэхи фотоаппарадаа, залаатай малгайгаа үнэтэйхөөр худалдаха һанаатай аад, одоо ядана хэбэртэй5.

Энээнтэйшье, тэрээнтэйшье тоосолдоноб, наймаасалданаб, хэрэлдээдшье абана хаб. Теэд гар соохиемни барижа, хаража үзөод лэ, тэдэнэр саашаа талиха юм. Тиигэжэ байтарни, хажуудамни нэгэ хүйхэр бии болоод: «Энээниешни һайнаар худалдаад үгөө һаамни, хэды процентыень үгэхэбши?» — гэжэ хоолойгоо хашан, гүлмэр залуу байһанаа шадал зэргэ соогоо нюухые оролдон асууба.

Бишье мэгдэшэбэб. «Юунэйнгээ процент тухай ярина даа?»—гэжэ бодоһоор байтарни, абнагүй хадаа зүбшөөгөө гэжэ бодобо хаш. «10 процент минии»,—гэжэ хэлээд, фотоаппарат малгай хоёрыемни һара, нараида хүрэтэр маттажа оробо.

Гэнтэ мэдэн гэнээмни фотоаппарадни нэгэ ямаршьеб агууехэ фотомастерай абажа ябаһан хэрэгсэл болошобо. Энээндэ гайхаһаар байтарни, малгаймни Бабжа Барас Баатарай юм гү, али бүри Гэсэрэй үмдэжэ ябаһан болошонхой байха га гү? Миниишье хасар халуу сорьёод: «Хүрөө болоо! Аса наашань!»—гээд наймаанайнгаа зүйлнүүдые абаха һанаатай байтарни, үнөохимни маһайшанхай юумэн эрьелдээд, гартамни зузаахан багса мүнгэ барюулаад, олон зон соо ороод үгы болошобо...

Хулгай хэһэн хүн шэнги һэмээхэн тойрожо хараад, зоной намайе балай тоогоогүй байхадань, сүлөө газарта гаража, мүнгээ тоолоходоо, хори һайса гаран мянган түхэригтэй хүн болоод байбаб. «Үнөөхимни намайгаа хэдыгээр шадэба хаб? Энээгээр юу абаха хүнбиб? Ехэдээл һаа 10 килограмм мяха гү, арба гаран килограмм тоно гү?»—гэжэ бодоһоор байтараа, һэришэбэб.

Гайхан гэлын тархияа һэжэрһээр кухни руугаа оронхо унда уугаад, һоёргөө унтаридаа оробоб. «Яаһан элеэр харагдаһан зүүдэн бэ? Ямар удхатай хаб?»—гэжэ олон тоото асуудалнуудта харюу хүлеэжэ ядаһаар байтараа, зөөлэн бүхэдөө дахинаа диилдэшэбэб.

Тиихэдэмни, айхабтар гоёор шэмэглэгдэһэн гудамжа, талмайнуудаар ябаһан Сагаан Үбгэн дахинаа харагдаба. Одоо үйлсын хөёр хажуугай дэлгүүр, шуурюурнуудта юун үгыб даа? Шубуунай һүнһөо бэшэ юумэн хуу бии шэнги. Гайха гэлы ехэ, юрэдөө!

Хямда, бараг сэнтэй хубсаһа хунар: дотор хубсаһаанһаа эхилээд, пальто хүрэтэр яар ябта обоолоотой харагдана. Одоол гюдэн эрэлхээр. Эдеэ хоолой зүйлнүүд гэжээ! Нимэ элбэг юумэ үнинэйшье хараагүй хадамни, шүлһэмни гоожожол мэдэбэ даа. Жаалдамар, энээнһээнь багаханааршье абаад, үхибүүдтээ абаашадаг һаа-аа...

Гэр соомни шэб харанхы. Үүр хираан үдыл хаш. Шэн балай һүнийн агаарта сонхын саана саһан лэ бамбаахайнуудаараа наадана. Зосоомни угаа һонин. Зүүдэн соогоо хоёрхон лэ үзэгдэл хараад, яатараа һанаа үнөөн болошобобиб? Магад, нигэжэ зүүдэлээ хадамни, үһан Тахяа жэлнай урагшатай, юумэ элбэгтэй байха аалам?

Тиигэһэй даа. Юуб гэхэдэ, үнөөхи эд бараагаар элбэг дэлгүүрнүүдынь нюдэнэймни урда ходо харагдажа, энэ жэл соогоо саг үргэлжэ зобоохо бэшэ гү? Тиигэхэ даа. Тэрээн тухайгаа һанахадамнишье, амаарни дүүрэн шүлһэн суглархадал гэнэ.

Минии зүүдэн дэмбэрэлтэй байха гээд юундэшьеб этигэнэб. Сагаалганай ерэхээ байхада, дэмы харагдаха аал?

Зүүлэншье һэн гэлэй даа...

Росин Сэнэ

МАЛШАДАЙ ҺАЙНДЭРТЭ АГТА ХҮЛЭГҮҮДЭЭРЭЭ...

«САГААЛГАНААР УУЛЗУУЖАБДИ»

Энээхэн ушар үнихэн болоһон юм даа. Үшөө шэршүү торгон буряад хонин дэгэл үмдэнхэй, шэлүүһэн малгай хинсхүүлһэн, мүнгэн хутага торгон бүһэдөө һуйбадаад, набтархан монгол морёор сагаалхаяа гарадаг үе һэн. Тиихэдэ сэнгүү наһанай охин соо ябаһан Сэдэнэй Даша Сээлхээмын-Адагта «Улаан малшан» колхозой үхэр адуулдаг, сэбэрэй сэбэр гүүлэдэг Сэрэнэй Дулма Амидхаашын-Адагта «Эрдэм» колхозой хонишон һуудаг байгаа.

Тэрэ сагта Сагаалгание хотон хотоноороо, айл айлаар ябажа үнгэргэдэг заншал бии агша һэн. Үглөөгүүр эртэ хони малаа уһалаад байтаршни, арбаад хазаар моритой гоё һайхан сагаалгашад буушаха. Тэдэнээ үдэшэнһөө хойшо бэлдэһэн сагаан эдеэгээрээ, мяха шүлөөроо, сагаан архяар хүндэлхэш.

Үглөөнэй жабарта эльбүүлһэн сагаахан хасарнуудайнгаа улайжа эхилхэлээр айлшад:

— Сэдэнэйнгээ Дашиинда сагаалжа садабабди, Дармынгаа Галсанда морилоё даа!—гэлсэһээр, шуурюдан, дуулалдан гараха. Сэдэнэй Даша нүхэдтэеэ хазаар нэгэдэн, Халтар бороороо һайбарлуулха даа. Жэгдэ хатарһан моридой туруун дорооһоо хатуу саһан бүтаран хиидээд, харгы гарган гээгдэгшэ һэн. Харин халуутайхан болоһон сагаалгашадай хонгёо хоолой уужам талын сууряан болон зэдэлэгшэ бэлэй.

Үгүүлэл

Зүгөөр нэгэтэ Сэдэнэй-Даша нүхэдөөрөө ингэжэ сагаалхаяа болишобо гээшэ. Һүүлдэнь «Сээлхээмын Даша Амидхаашын Дулматай сагаалдаг болсо гэһэн һураг суугай нютаг соогуурнь тарахада, зон: «Даншимнай эхэ бэритэй боложо, һанаагаа амархань аалтай!»—гэжэ баясан, хэсээл түрын уряал ерэнэ ааб гэһэншүү шэхэеэ табяад ябадаг болсо һэн.

Харин эхынгээ һанаг зобонгёор:

— За, Амидхаашынши Дулма юун гэнэб даа?—гээд асуухадань, Даша урма зориггүйгөөр:

— Удаадахи сагаалганаар уулзуужабди даа гэнэ,—гэхэ.

Нигэжэ хэлүүлһэн Сээлхээмын-Адагай Сэдэнэй Даша хоёр сагаалганда Амидхаашын-Адаг руу гүйлгөө, хоёр дахин «Удаадахи сагаалганаар уулзуужабди!»—гүүлээ һэн.

Үбэлэй шэмэрүүн хүйтэндэ хазаар морёор тишээ гүйлгэхэ гээшэнье бэлэн хэрэг бэшэ. Халтар боронь хахад үдэр хатаржа, сэн-бүн болоншонхой Амидхаашын-Адаг хүрехэ. Теэд инаг дуранай арюухан мэдэрэлээр далижаһан Дашада харгы замынь хорсотой һэн ааб даа.

Гурбадахи сагаалгандаа гүйлгэжэ ерэхэдэнь, Сэрэнэй Дулмань нютагайнгаа хүбүүндэ хадамда гарашанхай һууба. Зай, яахаб! Эрэ хүн эмээлтэ мори баттааха гээд лэ, Даша долоон хоног соо шал мяхан болотороо сагаалаад, гэртээ бусаа һэн. Харин эжынгээ:

— За, Амидхаашынши... — гэжэ хэлэхэеэ забдахалаарнь:

— Удаадахи сагаалган отменяется!—гэжэ һүхироод, бүхэ нойроор унташоо бэлэй.

Тиихэдэ Амидхаашын Дулмын Дашаяа юундэ гэнтэ бухажархиһаннинь мүнөөшье хүрэтэр элирүүлэгдээгүй.

Магад, сагаалганһаа сагаалган хүрэтэр саг дан удаан үнгэрдэг байгаа юм гү? Тэрэниинь нютагайнь нэгэ шуран хүбүүн һамбаашалжа болоо. Али: «Улаан малшанай» улайха нюургүй хүбүүд—гэжэ хүршэнэртоо хэлүүлдэг хүбүүдэй нэгэн Сэдэнэй Даша сэбэрхэнби» гэжэ сэнгээ мэдэдэг болоһон Сэрэнэй Дулмада голуулшоо юм гү? Энэмнай сагаан һарын нюуса болоод, үлэшоо һэн даа.

Зүгоор хүнэй хүбүүн хоротой гэжэ удаадахи Сагаалганаар Даша «Улаан Малшанайнгаа» булсагархан хасартай Балмаар нүхэрые хэнхэй, үетэн нүхэдэйнгоо дунда:

«Сэрэнэй Дулмые
сэбэрхэн гэлсэнэт.
Сэдьхэлээр тэрэтнай
ямархан юм ааб!»

—гэжэ ханхинаса дуулажа ябаа һэн гэлсэгшэ.

Д. ДЭЛГЭРЭЙ,
уран зохёолшо.

ОРЛИК:
Үтэлһэн, залуугүй хабаадахань

Хадата Ахын аймагай ажалша малша зон Тахяа жэлые үгталгын, Бишэн жэлые үдэшэлгын баяр ёнолол заншалаараа үнгэргэхэ юм. Аймагай түб Орлик һууринда нютагай эгэзэн хүндэтэй, буурал толгойтой үбгэд Хада бурхадтаа, Саяан уулын, орон Хангайн эзэдтэ сэржэм үргэхэ юм. Удаань сагаан эдеэнэй дээжэнээ Гал заяашадаа үргөөд, найр нааданда сугларһан зон булта амсаха ёһотой.

Сагаан һарын найр нааданай һонирхолтой программа аймагай түбэй соёлшод бэлдэнхэй. Орлигой хүүгэдэй хүгжэмэй һүргуулийн шабинар багша А. С. Пронтеевэй хүтэлбэри доро Сагаалганай эхилхэнээ урид аймагай бүхы таряашадай ажахынуудаар, хөлын гүүртэнүүдээр. ябажа, буряад, монгол дуу, хүгжэм бэлэглэнэн байгаа. Энэ коллектив Сагаалганай һайндэртэ аймагай түбэй соёлой байшан соо нааданда сугларагшадта һонирхолтой программа дурадхаха юм.

Соёлшод Б. А. Галсановай хүтэлбэри доро нааданда ерэгшэдые үтэлһэн, залуугүй элдэб аттракционуудта хабаадуулха юм. Малшадта, һаалишадта бэлэгүүдые, шангуудые барюулха юм.

Манай корр.

ЭМХИДХЭН БАЙГУУЛАГШАД — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет, Бүгэдэ буряадуудай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИЙ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б. М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Манай адрес:
670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үлгэр, 23 «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай—2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-63-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн—2-50-52, секретариадай—2-66-76, гаһанууд: соведуудэй үндэсэмэрийн ба нинтын эмхидхэлүүдэй —2-34-05 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36, (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулинуудай—2-60-21 (даагшань), 2-57-63; 2-67-81 оронхитын үндэсэмэрийн ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-50; оршуулгын—2-60-91; корреспондентнүүдэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — —2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-46-60; Закаменскда — 30-61, Хоринскдо — 2-31-67.
Буряад Республикын Министрнүүдэй Соведэй хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, бухгалтери— —2-23-67, вахта—2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901 Хэлэг 7500
Хэблэлдэ тушаагдаһан саг: 2 ч.

Буряад Республикын Хэблэлэй ба олон мэдээсэлгын министерствэдэ 69-дэхи номероор бүрдхэлдэ абтанхай.
Газетэ республиканска типографидаа хэлгдэ. Директорэйнь телефон 2-40-45.

ТЕЛЕВИДЕН

Понедельник, 22

«Останкино» канал

6.55—Дүнгүүд. 7.45—Үглөөнэй гимнастика. 7.55 — Үглөө. 10.15—Фирмэ найдуулна. 10.30—Мультфильм. 10.40—«Калина красная»— —фильм. 12.30—Гоол. 13.00 —Шэнэ һонин. 16.00—Шэнэ һонин. 16.25—Телемикст. 17.10—Блокнот. 17.15 — Мультфильм. 17.35—Хайшаа тамархабибди? 18.05—Арадай аялга дуунууд. 18.15—Залуушуулай X фестивалийн шанда хүртэгшэд. 18.50 —Технодром. 19.00—Шэнэ һонин. 19.25—НЭП. 19.55—Одото саг. 20.35 — Гоол. 21.10—«Горячее и другие» (4 серии). 21.40—«Амгалан нойрсогты, багашуул». 22.00 —Шэнэ һонин. 22.25—«Калина красная» — фильм. 00.15—Спортивна уник-энд. 00.30—Бомонд. 00.45—Монтаж. 01.00—Шэнэ һонин. 01.20—Гэбэшье. 01.40—Эрхэ сүлөө тээшэ алхам. 01.45 —Джеймсейши. 02.40—Евгеник болоп...

«Росси» канал

9.00—Мэдээсэлнүүд. 9.25 —«Время деловых людей». 9.55—«Снег — судьба моя» (10 серии). 10.50—Параллельнүүд. 11.05—Телекроссворд. 11.35—К-2 дурадхана. 12.35 —Хоозорын хатан. 13.05— Таряашадай асуудал. 13.25 —Зигзаг удачи. 14.25—Һанаха хэрэгтэй. 15.00—«Долгая дорога домой» (Японии). 16.35 — «Би рээ гарана. 17. шэнэ һонин. студи.

Буряад 17.50 — Мө 18.50—Байгал гэдэй «Булжа лиин концерт. жэлээр! Сагаа «Росси 21.00 — 21.25—Телете Галина-Лина. минальные и нэ «В тени» —Хүгжэм. газин. 00.1 хэйн чемпион шүүл. 01.00- 01.20—Одоо Спортивна да

Вторник, 23

«Останкино» канал

6.55—Шэнэ һонин. 7.35—Үглөөнэй гимнастика. 7.45—Үглөө. 10.05—Фирмэ найдуулна. 10.20 — РСФСР-эй үгрэнэй духовой оркестр наадана. 10.35—«Река лжи» (7 серии). 11.30—«Горячее и другие» (4 серии). 12.00 — «Марафон-15». 12.50 — Пресс экспресс. 13.00—Шэнэ һонин. 13.20—Уран шүлэгэй альбом. 13.40—Совет Армийн дуунууд. 14.30 — «Человек на полустанке»— фильм. 15.35—«Фронтовиггууд, м ниие хүлгэсгты». 16.00—Шэнэ һонин. 16.25 —«Деловой вестник». 16.40 —Блокнот. 16.45—Концерт. 17.00—Мультфильм. 17.20 —Санаар дэлхэйн чемпионат. 10 км. Эрэшүүл. 19.00—Шэнэ һонин. 19.25—Үгрэнүүд хоорондын «Останкино» телеканал дурадхана. 19.50— «Река лжи» (7 серии). 20.55 —Темэ. 21.40 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!» 22.00 —Шэнэ һонин. 22.25—К. Сименов. «Парень из нашего» города» — фильм-зүжэг. 23.50—Пресс-экспресс. 24.00 —Эхэ ороноо хамгаалагшадай үдэртэ зорюулагдаһан концерт Сэюзуудай байшангай Колонно залһаа дамжуулагдаха. 02.40—Юунишье болоо магад. 03.10—А. Кончаловскийн «Ближний круг» фильм тухай дамжуулга.

«Росси» канал

9.00—Мэдээсэлнүүд. 9.25 —Время деловых людей. 9.55 — «Устами младенца». 10.30—Бага Европоһоо репортаж. 11.00—Сүлөө саг таа. «Дай лапу, друг». 11.15 —Хүгжэм. 12.15—Театрэй һонин. 13.15—Таряашадай асуудал. 13.40— «Бунт стариков»—фильм. 14.55—Дэлхэйн сэбэр эхэнэр. Түүхэ. 15.05 — Манай Ералаш. 15.35—Хүүгэдэй шэнэ һонин. 15.50 — Телебиржэ. 16.20—Референдум... 16.35 —«Осенние ритмы-92» — улаасхоорондын джаз фестиваль.

Буряад 17.05 — М 17.25—«Заба концерт. 18 18.15—«Кот ноо хэнэ зорюулагдана айлшалалга. хид. Афганис России Арм гүй асуудал Хүгжэмтэ 19.45—Буряа 19.50—Байгал 20.10—Алта лат Жакчин носхолнууд.

«Росси 21.00 — 21.25 — (135 серии). 2 гоор. 23.10- Сергей Филь «Околесица»

Мэдээсэлнүү хэлэнэ. 01. эй сесси д гариг.

Среда, 24

«Останкино» канал

6.55—Шэнэ һонин. 7.35 —Үглөөнэй гимнастика. 7.45 — Үглөө. 10.05 — Фирмэ найдуулна. 10.20— Мультфильм. 10.25—«Река лжи» (8 серии). 11.20—«Мегрэ колеблется» — теле зүжэгэй 1 хуби. 12.50— Пресс-экспресс. 13.00— Шэнэ һонин. 13.25 — «16-тай, тэрээнлээ дээшэ наһатайшуулда...» 14.05— Мультфильм. 14.25 —«Квартал» кафе. 15.15— Санаар дэлхэйн чемпионат. Трамплинаа һүрэлгэ. 16.00 —Шэнэ һонин. 16.25—Телемикст. 17.10 — Блокнот. 17.15— Мультфильм. 17.35 — «700» клуб. 18.05 — «Ария»— баримтата фильм. 18.50—Технодром. 19.00 — Шэнэ һонин. 19.25—Эстоний мүнөөдэр. 19.50 — «Река лжи» (8 серии). 20.50—Миниатюра. 21.00— Эфиртэ— жэлэй туршада. 21.40—«Амгалан нойрсогты, багашуул! 22.00—Шэнэ һонин. 22.20 —Урмас Отт Эстони Республикин премьер-министр М. Лаартан хөөрэлдэхэ. 23.10 — Пресс-экспресс. 23.20— «Такси-Самба» — фильм. (Япония). 00.35 — Хүгжэм. 01.00—Шэнэ һонин. 01.25—Л клуб. 02.05—«Наша» бүлэг тухай. 02.45 — «Мегрэ колеблется»— теле зүжэг. (1 хуби).

«Росси» канал.

9.00—Мэдээсэлнүүд. 9.25 — Время деловых людей. 9.55— Ретушгүйгөөр. 10.50 —Шэнжэлэл. 11.20 — Үглөөнэй концерт. 11.35 — Мульти-пульти. 11.45 — «Околесица» кабаре. 12.55 —Санта-Барбара. (135 серии) 13.45 — Исламай эхэ ороно. 14.15 — Антракт. 14.40 — Тарэгшадай асуудал. 15.05—«Мачеха Сагатишвили»— фильм. 16.30— Мульти-пульти. 16.35— Телетекст. 16.40—Бизнес: шэнэ нэрэнүүд. 16.55— Мульти пульти 17.05— Хүүгэдэй шэнэ һонин

Буряадай 17.20 — 17.30— «Ий лай видеокл той гүт.». чй буряад ара баяр» — мын дунд рүүшни «Бидэ гаш циклһэ. «М гал». 19.00- —Сагаа нахаар. Буряадаар жаа — дуратай. «Байгал» (1 —Залуу ааалине, уһа носхолнууд. «Росси» 21.00 — 21.25 — (136 серии) тайм. 22.5 лэтика. 23 дал тухай 23.55— Мэдээсэлнү хэлэнэ. 01 нин. 01.3 сесси дэ

Четверг, 25

«Останкино» канал.

6.55—Шэнэ һонин. 7.35 —Үглөөнэй гимнастика. 7.45 — Үглөө. 10.05 — Фирмэ найдуулна. 10.20— Мультфильм. 10.25—«Река лжи» (9 серии). 11.25 — «Мегрэ колеблется» — теле-зүжэг (2 хуби). 12.50—Пресс-экспресс. 13.00— Шэнэ һонин. 13.20—«Капитан с «Благодатной»— баримтата фильм. 14.20— Санаар дэлхэйн чемпионат. 15 км. Эрэшүүл. 16.00—Шэнэ һонин. 16.20 —Телемикст. 17.05— Блокнот. 17.10—Олеся ба компани. 17.40— Манай хүгжэмтэ клуб. 18.20 — Та энээнишье шадахат. 19.00— Шэнэ һонин. 19.25—«16-тай, тэрээнлээ дээшэ наһатайшуулда...» 20.05— «Река лжи» (9 серии). 21.00— Нинтын һанамжа. 21.40 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!». 22.00— Шэнэ һонин. 22.25—Нинтын һанамжа (үргэлжэлэл). 22.45 — Наһатайшуулда — мультфильм. 23.10—В. А. Моцарт. «Волшебная флейта» —Мариинска театрай зүжэг (2 хуби).

«Росси» канал.

9.00— Мэдээсэлнүүд. 9.25 — Время деловых людей. 9.55 — Бизнес ба политика. 10.50—Сүлөө саг таа. «Гэрэй клуб». 11.05— Хэрбээ тэды хүрөө һаа... 11.35 — Экзотико. 12.35—03 программа. 13.05— «Санта-Барбара» (136 серии. 13.55 — Ингэд лэ ажаһуулалди даа. 14.25—Антракт. 14.40 — Таряашадай асуудал. 15.05 — «Ностальгические поделки». 15.35— Санаар дэлхэйн чемпионат. Двоеборье. 15.55—Бүхы нэһаараа гүйраншалжа... 16.25— Термиал. 16.50—Хүүгэдэй шэнэ һонин

Буряадай 17.05 — 17.40— Байгал. 18 шэгүүдэр. даар хэлэ гал (буряа Буряад 19.45— 19.50— Байгал 20.10— Алтан носхолнууд. «Росси 21.00 — 21.25 — (135 серии). 2 гоор. 23.10- Буряад. Х ухаан гансаа даа миниг

БУРЯТИЯ
мүнөөдэрэй номерто

«Сагаан һараар, хүндэтэ нүхэд!»— Буряад Республикын Верховно Соведэй болон Министрнүүдэй Соведэй амаршалга.

«Һайндэрөөр, аха, дүүнэр, эгэшэнэр»— Бандида хамбе-лама Жамьянай амаршалга.

«Һайндэртэ юун маниие хүлеэнэб?» — Г. Намжиловай тэмдэглэл.

Февралийн 23 — Эсэгэ Ороноо хамгаалагшадай үдэр. «Хододоо бэлэн байхабди» — генерал-полковник В. Третьяковтой үнгэргэдэһэн интервью.